Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ◆ ШОАТТА, 13 АПРЕЛЬ, 1985 ШУ. ◆ № 44 (7079). Мах 3 кеп.

КПСС ЦК Политбюро

КПСС ЦК Политбюро шиий аргІанарча заседане ладийгІар министраша В. К. Месяца, Н. Ф. Васильева, Госкомсельхозтехника председатела Л. И. Хитруна даьча мехка бІаьсти юв культураш дІаера кийчо ярах долча хоамашка.

Заседане белгалдаьхар, бІаьсти кхашка ду балхаш лоацдача хана, дика вІаштІехьдаьха, деррига низаш тІадахийта чакхдаха дезаш хилар укх шера эттача хаоттама хьалаша дІадехалга. Цу хьалашка дниза даргдоаца хІама да бІаьсти юв культураш дІаювлга материально-технически Іалашдара дешаш нийса къестадар, агропромышленни объединеней, хІаьта ишта колхозий, совхозий, Іилман учрежденей балхахой гІулакх вІаштІехьдаккхара лоархІам лакхбар, хьалха латтача опытах хьинаре пайда ийбар.

Политбюрос декхарийла баьб министерствайн ведомствайн кулгалхой, моттигашкара партийни, советски, боахама органаш долаш дола кхоачамбоацараш дІадахара тІадерзадаь гІулакхаш де. БІаьсти юв культураш хаьнахьа а дика а дІаера дешаш оперативно къестаде, организаторскии массово - политическии балха боарам лакхбе, лаьтта леладара интенсивни системаш, бригадни подряд, боахама расчет леррагІа чакхйоахилга тІагІертта Іалашде, лаьтта леладерашта юкъе социалистически яхь кхы а шерагІа йоаржае.

Партийни организацей, колхозий а совхозий а кулгалхойи специалистийи, коммунистийи комсомольцийи декхар да кхашкара бІаьстан балхаш лакхача боараме чакхдахар, цу наькъаца пятилетка чакхйоалача шера лакха хьувкъам чубахьилга Іалаш а деш.

Политбюро хьежар агропромышленни комплекса перерабатывающи доакъой материально - технически база дегІайоалаелга сихдара дешага. Из дош дувцаш теркам тІабахийтар юртбоахама продукци лоаттаяраи из чакхъяхараи дола низалаш хьадарца ювзаенна Кхачан программа оттаяь заданеш сов шортига кхоачашъеш хилара, продовольственни машиностроени планови заданех лоархІаеш ца хилар, кхачан доакъош технически Іалашделга юха увзаш хилар. Из бахьан долаш дуккха хІама дов, бизза пайда ийбац кхеьча а кийчъяьча а продукцех.

Цу дешах лаьца тІанйцача КПСС ЦК сопам тІа белгалдаьд, йоаггІаш йолча министерствайн ведомствайн, царна чуйоагІача организацей продукци чакхйоаха предприятеш хьалъелга, уж хІанзарча ханарча техникаца Іалашъелга, царна реконструкци елга доаржадара йолаш йолча производственни базах бизза пайда ийбара, бийдал дикагІа чакхъяхараи из кІезигагІа йойтараи, кхачан продукташ дукхагІа арахецараи цар дикал лакхъяран тІадерзадаь дола декхараш. Белгалдаьд капитальни вложенеех пайда ийбара эффективность лакхъяра, юртбоахама продукци чакхйоахача промышленноста предприятешка керда низалаш хьадараи уж болх бе доладалийтараи эшаш йола материальнии финансовии ресурсаш кхоачам боллаш хьожалра де деза гІулакхаш.

КертагІдаьккхад, союзни республикай Компартей ЦК, парте крайкомашеи обкомашеи цу дешашта мел ца болийташ тІахьожам лоаттабе безаш хилар, предприятей кулгалхошкара производстве лакха организованности порядоки лоаттаяр цІенхаштта хьадеха дезаш хилар, Іилмана карагІдийнна эггара кердагІдарех шерра пайда ийбара балхахой къахьегама, быта хьалаш тоадара тІадерзадаь дола гІулакхаш де дезаш хилар, кхачан продукци арахецилга алсамдаккхара даькъера къахьегама коллективай инициатива ма могга хьаллаца езаш хилар.

Политбюро йийца а йиийцай хьал а лаьцай хержа правлени йолча чкъаьрий лувцача колхозий керте латташ Ерригсоюзни объединени а йолаш йола цаІ йола чкъаьрий лувцача колхозни система хьалрах йола предложени. Колхозни демократе принципай кІийлен тІа латта цу тайпара йола объединени хьалро йиш хулийтаргья чкъаьрий лувцача коопераце болх тоабе, чкъаьрий доахачеи чкъаьран продукци арахецачеи Іилманеи техниканеи карагІдийннарех шерра пайда ийбе, чкъаьрий лувцача колхозий экономика леррагІа чІоагІъе, производствана планировани елгеи из вІаштІехьйоаккхилгеи, къахьегамах мах телга, доходаш екъилга эргадаьккха тоаде, боахама чура расчет, производственнии къахьегамен дисциплина чІоагІъе.

Политбюро заседане дийцад Тувински АССР экономически а социальни а дегІаахар сихдарах дола дош. Цу дешах лаьца тІанйцача КПСС Центральни Комитетеи СССР Министрий Советеи сопам тІа лаьрхІад пайданеча оахкалех пайда ийбара кІейлен тІа автономни республика промышленни производство лакхъе, юртбоахама продукци йоаккхилгеи из чакхйоаккхилгеи дІахо дегІадоаладе. Белгалдаьд наха чубаха цІенош, юкъарча дешара школаш, берий бешамаш, уахцІено лоралрен культурнии объекташ эксплуатаце дукхагІа дІалулга. Моганый шефски гІо дара хьисапе Тувински АССР наха чубаха цІенош, производственнии социально - культурнии гІулакхашта лаьрхІа объекташ хьалъяра даькъера РСФСР 14 областа, крал, автономни республика партийнии советскии организацей инициатива. ТІанйцай 1986—1990 шерашка Тувински АССР студентий гІишлош ю отрядаш хьежаярах йола ВЛКСМ ЦК предложени.

Политбюро ладийгІар новкъоста М. С. Горбачева США конгресса викалий палата спикерца Т. О'Нилаца хиннача къамаьлах, новкъоста А. А. Громыко викалий палата делегацеца, хІаьта ишта СССР Лакхехьарча Совете цу делегацеца хиннача къамаьлех болча хоамага. Белгалдаьккхар, делегацеца яь хьинаре политически диалог дикача лоархІаме хилари советско - американски отношенешта активизаци яра элементех цаІ хиларах тарра парламентски линех йолча контактий лоархІам маІане хилари. Бокъонца хаьдда кертагІдаьккхар, шинна а мехка халкъий хьашташ бахьан а дунен халкъашта юкъера деррига хьал тоадара а Советски Союзан ВІашагІкхийттача Штаташтеи юкъера отношенеш лелае йоагІача а шинна а даьна пайданеча а тайпара цхьана гІулакхаш леладареи вІаши лархІареи хьарсама юхачудига гІерташ советски кулгалхой хилар. Из хІама дара эшар да шинна оагІон политически лоІам хилар. Советски Союза болаш ба цу тайпара лоІам, хІаьта из американски оагІоно а ишта хІама дергхиларга догдоахаш а я.

Политбюро кертагІдаьккхар, советски халкъа а дунен тІарча кхыча халкъий а кхерамзле чІоагІьяра, ядерни герзаш сихдаь хьаделга соцадареи из космосе ца кхачийтареи декхар Іалаьмате бокхача лоархІаме хилар. Духхьал из хІама да цу деша хьакъехьа Женеве ВІашагІкхийттача Штаташца переговораш еш Советски Союзо дерхІар а. Уж гІуланхаш геттара сиха де, ядерни гера кІезигдара даькъе барта дахара эша эггара дикагІа дола хьалаш хьаде дагадолаш яь я Советски Союза космоса лаьрхІа герзаш хьадара деш дола моллагІа балхаш хІанзе а соцаде, стратегически ядерни герзаш хІанз шоаш долча боарамал тІех а ма довлийта, гаьна яхара низ юкъера бола американски ракеташ Европе дІаувттаелга а уж цига дІанийсъеш хилар бахьан долаш СССР ду гІулакхаш а соцаде аьнна йола предложенеш.

Из дика гІулакх де лаьрхІа да Советски Союзо духхьал ше даь хІама — Европе гаьна яхара низ юкъера бола ракеташ дІаовттаяран кхыча гІулакхашгеи ше-шийна моратори отталр. Советски Союза кулгалхоша лакха мах бу СССР машар бахьан долаш даь из конструктивни гІулакх дунен дуккхача мехкашка могадеш хилара, хІаьта чІоаггІа цецбаьнна а ба США администраце цу хІаман даькъера реакци дика йоацаш хиларах.

Дийцай А. А. Громыкои В. И. Воротниковен Канада кхыча мехкашцарча министраца Дж. Кларкаца яьча переговорий итогаш. Уж ювцаш белгалдаьккхар торгово-экономически, Іилма - технически даькъе Советски Союзои Канадан цхьана леладу шинна оагІонна пайдана дола гІулакхаш толаме дегІаухаш хилар, арахьарча политически дешай хьакъехьа вІаши информацеши консультацеши елга, йолаш я шинна а мехка халкъий хьашташта а дунен халкъашта юкъера деррига хьал тоадара а ма эшшара дикача лоалахошта юкъе хулача пайданеча гІулакхий уж еррига формаш шеръеи кІоаргъеи лаьрхІа йола уйлаш.

Новкъоста А. А. Громыко Нидерландий кхыча мехкашцарча гІулакхий министраца Ван Ден Брукаца хиннача переговорех хьахиннараш дувцаш белгалдаьккхар, хІанзарча ханарча дунен халкъашта юкъерча хьалашка, нагахьа санна гаьна ахара низ юкъера бола ядерни средстваш Европе дІанийсъелга соцадара а тІаккха кІезигдара а дош масса дола хІама тернал а деш реалистически къоастаде лайча, Малхбузен Европерча дуккхача кхыча мехкий а санна, Нидерландий, йиш хилар ракетно - ядерни кхерам кІезигбара гІулакха юкъе кхы а конструктивнегІа дакъа лаца. Из, къоастадаь аьлча, геттара дика доагІаш да Нидерландий территоре тІа ракеташ увттаяра даькъерча Вашингтона плана.

ЦК Политбюро заседане хьажа а хьежа решенеш тІанийцай вай мехка чурча вахареи дунен халкъашта юкъерча политикаи дуккхача кхыча дешаех.

КЕРДАЧОА ТІАКХУВШ, ДИКА ВІАШТІЕХЬБАЬККХА, ПАЙДАНЕ БЕ БОЛХ

ХьалхагІа хоам ма барра, КПСС Центральни Комитете новкъостий М. С. Горбачев, Г. В. Романов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, Е. К. Лигачев, Н. И. Рыжков вІашагІкхийтар промышленни объединеней а предприятей а, колхозий а совхозий а, производственни бригадай кулгалхошца, специалисташца а Іилманхошца а. Лохехьа кепатох новкъоста М. С. Горбачева даьча къамаьла изложени а вІашагІкхетарах йола отчет а.

М. С. ГОРБАЧЕВА къамаьл

Деза новкъостий! КПСС Центральни Комитете шуга дег тІара моаршал дала мукъаба сона. Ер вІашагІкхетар чакхдаккха оаха лаьрхІад вайна хьалхашка латта производственно - экономически социальни декхараш — саготагІа дараш санна, хІаьта ишта перспективни дараш а — дикагІа мишта кхоачашдергда дагадовлара; сихха къоастаде деза а уйла елгеи цІенхаштта кийчделгеи дІадехача дешашка хьажар а духьа.

Вай мохк бехктокхамеча хан-юкъа чубеннаб, КПСС аргІанарча XXVII съезда кийчо елга массанахьа а дІадаржаш латт. Доккхача гІулакхий а лоархІамеча решеней а, карагІдаьнначун кІоаргга анализ ю а реалистически мах бу а, дІахьалхашкахьа дахара новкъарлеш мел дола хІамаш хьагучадахара а дІадахара а ха я из. Хьинареча къахьегамца а майрача уйланца а, наьха инициативана а кхоллама а никъ хьабеллаш хиларца хьалйиза хила еза из ха. ХІанз эшар фуд аьлча, из да болх дикагІа вІаштІехьбоаккхилга айдар, социально-экономически дегІаухилга бІубеннен боаррамагІеи Іалашдара, вай дІахьалхашкахьа ахара темпаш сихъяра деррига низаш а кховчамаш а оарцагІдахар.

Шо да юкъарчал доацдаш производствана кулгалде дезараш, къахьегамхошта юкъе болх бе безараш, партеи правительстваи установкаш а решенеш а практически кхоачашъе езараш. Оаш Іоаьча опыто а знанеша а йиш хулийт боахам лелабара чІоагІача а мелача а оагІонех, балха тІа новкъарле ечун, эффективность лакхлулга юхадеттачун кІоаргеи хоадам боллаш мах бе. ХІара предприяте, хІара къахьегама коллективе, бІарчча хьанйцача вай социалистически боахаме йола резерваш йиззагІа оарцагІъяхара мишта, фу тоаде деза е фу хувца деза шугара хезача бакъахьа хетар.

ХІанзарча этапе дуккха чоалхане дешаш цхьатарра къестаде дезаш хул. Нагахьа санна царех гаргтарчарех аьлча, уж — 1985 шера а бІарччача пятилетка а планаш толаме кхоачашъелга.

Карара шу атта дІадоладалаш: Іеткъар тайп-тайпара бахьанаш — объективни дараш а субъективни дараш а. Белгтала аьлча, теркал ца деш дита йиш яц бирса Іа. Дар долчча тайпара дІааргда вай — хьалхарча квартала итогашта, хІаьта уж вайна ма хетта яц, Іаткъар болх лерттІа вІаштІехьа ца баккхар, дукхагІча даькъе хІама бе-башха ца хеташ леладар, хІаьта цхьайолча моттигашка — бехктокхам ца хилар а. ХІанз керттердар — тІехьадисар дІадоаккхилга, динза дисар хьаделга, плана тІа белгал мел даьр кхоачашделга.

Анализо хьахьокх, укх пятилетке вай дІахьалха уха темпаш кхоачам боллаш йоацилга. Уж лакхъе еза вай, наьха санна а лакхъеш. ХІаьта из декхар сихха кхоачашданза даргдоацаш а да. Ха дІаяхийта йиш яц. Уж декхараш вай толаме кхоачашдарах тийша да мохк социально - экономически дегІанхувлилга, цун оборона чІоагІъелга, советски наьха вахар тоаделга.

ХІаьта перспективана долча декхарех аьлча, хьалхарча плане отт производство цІенхаштта интенсификаце наькъа тІа яккхара, цун структура тоаяра, Іилман-технически прогресс сихъяра, продукци дуккха а дикагІа хилийтара, боахама механизм а бІарчча хьанйцача управлени а дІахо эргайоахаш тоаяра дешаш.

Из де дезаш да вай, укхаза кхыбола никъ бац. Оалаш ма хиллара, сигалара хІама Іочударга хьежа йиш йолаш дац вай. ТІетеІІа а инициатива гойташ а, дог-цІена а хьаьнала а хІаране къахьегилга да эшаш дар — болхлочунгара денз министрага, инженерагара денз академикага кхаччалца. Кадрай бехктокхам, организованность, дисциплина цІенхаштта айе еза. Къамаьлашца а ца айеш, гІулакхашца. ЧІоагІача дисциплинах дола дош шерагІча тайпара кхетаде дезаш да. Цо чулоац производства лакха культура а, хьаяь хІамаш дика хилара боарам духхьал шийх тийша йола чІоаггІа технологически дисциплина а, предприятеша кхычарна продукци лоаттаяра планаш шеко йоацдаш кхоачашъяр а, хІаьта, кхетадеш ма хиллара, къахьегама дисциплина а. Бухсоцдаш деррига а дІадолалу нахагара, кулгалдеча кадрашкара, вайгара массанегара, новкъостий, доаггІар чІоагІа дІадехаргара.

ЛерттІа, дика вІаштІехьбаьккха болх бара, резервах пайда эцара дешаш вай хІара деннарча гІулакхий юкъмоттиге санна, перспективни декхараш къестадеча хана а хила деза. Мохк шийтталагІча пятилетке а 2000-гІа шу хьатІакхаччалца а экономически социальни дегІаахара Керттерча лостамий проекта тІа беш бола болх хІанз чакхбоалаш латт. Цо йІаьхха хан-юкъ чулоаце а, дерригнега диллача хоадамбеш хила езар керда пятилетка я. ХІаьта из гаьна а яц. ЛоархІаме да городерча а юртарча а хІара коллективо, пхе шера йола шийн планаш кийчъеча хана, йолаш йола резерваш а таронаш а теркалъяр, белгалдаьр кхоачашдара мел эшар дар.

Эггара хьалха лоархІаме да вайга долаш долчох ма могга дикагІа пайда эцар. Социально - экономически прогресс еча йоккхий лакхаленаш яьхай вай мехко, толаме дІахьалхашкахьа ухилга Іалашдеш йола нонагІо экономически потенциал хьакхеллай. Вахаро хьахьокх, нагахьа санна духхьал цаІ дича: хІанз долаш долчох эца боаггІача тайпара пайда ийцача, халкъа боахамерча гІулакхий хьал наьха санна тоаде йиш йолга. КІезига масалаш дац духхьал порядок а хІама бе-башха ца хеташ леладарца лоаттабу къовсам а чІоагІбича предприятешка дика къахьегама ритм хилара чотагІа къахьегама овсарле дуккха а сихагІа лакхлуш, продукци дикагІа хулаш, балха кхыдола деррига хьокхамаш тоалуш хилар хьагойташ.

Къаьстта оттаде безам бар са продукце дикалах, цун технически боарамах, из цІенхаштта айбара наькъах дола дош. ХІана хул ишта: предприяте арахец къаенна а технически боарам лоха бола а продукци, наха хоатташ доаца халкъа эша товараш, хІаьта а лерттІа ях из, цхьайолча хана геттара дика а яхаш? Цу тайпара хІамаш хулийташ я вай боахама механизм. Мишта тоадергда из хьал, тоадеча хана геттара сиха а тоадеш?

Хетаргахьа, цІенхаштта гІулакхаш чакхдаха деза: хІанзарча боарамга хьежжа продукци арахецачоа тела еза моральни а материальни а совленаш. Нагахьа санна предприяте арахеца продукци дика хулга, Іалаш ца деш йІаьхха ха йоаккхе, цо из эрга ца йоаккхе, болхлой, къаьстта а къахьегама коллективай кулгалхой материальни хьала Іаткъа ца Іаткъаш Іе йиш яц. ГІулакх цу тайпара леладе дезилга, хетачох, цхьаккха шеко йоацаш да. Долче, хабарашкара практически гІулакхашка довла деза.

ХІаьта цхьаьккха а лоархІаме проблема я экономе режим чІоагІъяр, хІаман кхоца барца къовсам лоаттабар, къахьегама коллективага мел долчох — станокех, оборудованех, лаьттах, кхыйолча материальни а финансови а ресурсаех — дикагІча тайпара пайда эцар. ХІанз а хьатІайоагІача хана а уж нонагІо тІакхетаргхиларга догдаха бокъо йолаши догдаха йиш йолаши дац вай. Цу тайпара уйлаш цІенхаштта йита еза, дегІаахара эффективни боацача цу наькъага цхьабараш баьннабале а.

Болх эргабаккха беза, бийдала а мощноста а хІара единицагара бухсоцдаш дукхагІа продукци яккха гІерта деза, чІоаггІа кІезигде деза къахьегамга дІадодар. Из я бокъонца йола производства интенсификаци. Иштта уйла еш а болх беш а хила веза хІара кулгалхо, хІара боахама керте латтар, къахьегама хІара коллектив.

Вай мел дийцар дизза доагІаш да юрта боахама а, цунна вай чІоагІа терко яьй, я а ю. Юрта хьейкаю нонагІо капиталовложенеш, колхозаш а совхозаш а техникаца тІа-тІа дукхагІа Іалашъю. Закупочни маьхаш лакхдаро гІо дир цар финансово - экономически хьал чІоагІдара. Цу деррингнех белгтала беркат даьннад, цхьабакъда, дуккхача боахамашца кхетамца пайда эцац лаьттах, къахьегама а материальни а ресурсех. Цунца дувзаденна цІенхаштта теркам тІабахийта безаш хІама да колхозийн совхозийн балха эффективность, агропромышленни комплекса ерригача звенай бехктокхам дІахо айбар, планировани а управлени а эргайоахаш тоаяр, балха ханах, деи сердалонах биззагІа пайда эцар.

Къахьегама коллективай хьинар а инициатива а ма могга дегІахувлара боахама механизм, управлени эргайоахаш тоаяра чакхйоаха гІулакхаш тІадерзадар лоархІаме да. Керттерча лостамех централизовании планировани елга чІоагІ а деш, предприятей бокъонаш дІахо а шеръе, бокъонца йола боахама расчет юкъехахьа лерхІ вай, хІаьта цун ларда тІа бІарчча хьанйцача коллектива санна, хІара болхлочун а къахьегамах юххера хьахулачун хьалхара бехктокхам ай а беш. Цунна тІаерзаяь я экономически эксперимент а.

Боахама доал дара система вІаштІехьъяккха еза хІара коллектив, хІара къахьегамхо общественни производстве, цун эффективность лакхъеча шийна ховчох - могачох а де йиш йолчох а бизза пайда эца гІертаргволча тайпара. Производственни а социальни а дешаш, пачхахьалкхен, коллектива а хІара сага а хьашташ шоайла вІаши айхагІа ме дувза дикагІа кхоачашдулургда уж декхараш.

Доал дара хІара боарама йола бокъонаш а декхараш а нийса белгалдича, хетаргахьа, предприятеш а объединенеш а бокъонца шоай лоІамеи бехктокхамеи хулга Іалашде йиш я. Ший лоІаме хилара декхар кхоачашдергдац вай, нагахьа санна моллагІа гІулакх эттача директор «лохера денз» — «лакхехьа кхаччалца» дош иттазза вІаштІехьдаккхеи дувцеи дезаш хуле. МоллагІа дош центре къестаде гІерта дезац. Вай боахама кадрай боарамо йизза йиш хулийт дуккха проблемаш моттиге къестае. Эшар да во а совгІа а йола инструкцей баргалаш царна тІера дІаяхар, отчеташ телилга цІенхаштта кІезигдар, совдола наьхаташ дІа-юха ухийтилга дІадаккхар, хІаьта цо цу цхьан ханна гІо дергда управленчески аппарат кІезигъяра. Из доагІа министерствашта а ерригсоюзни промышленни объединенешта а.

Укх тІеххьарча шерашка кІезига бокъонаш еннаяц къахьегама коллективашта. Производственни а социальни а дешаш къестадечара цар лоархІам лакхбелга чІоагІдеш дола СССР Закон тІанийцад. Цхьабакъда, цо боаггІаш бола пайда хьалац хІанз а. Хаттар отт: шийна еннача бокъонех биззача тайпара пайда эцара коллективаша новкъарле ер фуд? Кхы фу де деза къахьегамен социальни хьинар чІоагІагІа айдеш, общества вахара демократически нормаш дегІахувлаш закон хилийтара?

Закон тІадерзадаь ма дий производствана доал дечара къахьегамхой лоархІам лакхбара, коллективана хьалхара кулгалхой бехктокхам айбара. Болхлой собранешка дувца увттаде дела эггара актуальнегІеи саготагІеи дола дешаш, царна отчет тела еза ерригача рангай кулгалхоша.

Хетаргахьа, цхьаболча кулгалхой гІулакх иштта оттадара психологически кийча хинабац. Дуккхачарна хІанз а хет кІезигагІа дага а бувлаш, духхьал команда тийлача де лерхІачунга бода никъ аттагІа а лоацагІа а хургба, аьнна. Боккъалдар аьлча, новкъостий, коллективах ког гІортолга яр, цига барт бола творчески хьал хьакхоллар, хІаьта гаьннардар гуча кулгалхоша из иштта да а ду, — из да дІахьалхашкахьа ухилга керттерча даькъе сихдеш дола хІама.

Вай совещане ба бригадираш. Лохерча производственни звенон ши миллион хІана яц аьшача отряда викалаш ба уж. КПСС ЦК а Советски правительства а цар къахьегама лакха мах бу. Къахьегама коллектива юххьанцара ячейка я бригада. Духхьал укхаза йолл толамеча производственни а общественни а балха лард. Вай демократена низ бола импульс илара дІоагІа а укхаза да, хІана аьлча, производства, стимулировани, кхетам балара эггара доккхагІа дола дешаш коллективо ше къестаде йиш йолаш да. Цунгара дІадолалу общества гІулакхашта доал деча къахьегамхоша дакъа лоацилга шердалар, самоуправлене юхьигаш хьас йолаяр.

Дуккха а дукхагІа йола бригадаш тахан балха прогрессивни методагІа къахьегаш я, производство а къахьегам вІаштІехьбаккхара, моральни а материальни а стимуловани яра, къахьегамхошта кхетам балара даькъе шоашта еннача полномочеех шерра пайда эц цар. Цунца цхьана ховш да, къахьегам вІаштІехьбаккхара бригадни форма цхьайолча моттигашка толаме дегІа ца ухилга. Мела лел бригадаш боахама расчета тІа йоахилга, царех дуккхачар къахьегама овсарле лакхъелга ледара леладу. Цу гІулакха новкъарле ер фуд, цу гІулакхий хьал тоадара фу дича бакъахьа да хаза безам бар?

Лоацца аьлча, новкъостий, цу а хьахинна аьннача кхыча а проблемаех гуччахьа оаш дувцарга догдоах оаха.

эргашагІа йола механизм вай юкъейоалайой. Цу даькъе укх тІеххьарча шерашка хоадамболлаш дола гІулакхаш чакхдоах. 26 промышленни министерство я йоккха масштабни экономически эксперимент чакхйоаккхаш. Цхьабакъда, вІашагІкхийттача дакъа лаьцараша яьххача тайпара, из кІоаргъеи шеръеи еза.

Йоккха масштабни эксперимент еча хьалашка «Уралмаш» яхача производственни объединене коллективо болх бу шоллагІа шу да. Соахка продукци маьхала яккхара план кхоачашйир цо, хІаьта маьхала яьккхача продукце объем 7,8 процент йоккхагІа хилар. Вокх керттерча хьокхамах — договорегІа продукци лоаттаярах — йизза лоархІаьяц объединени, хІаьта а эксперимент йолаялехьа лоархІаеш хиначул дикагІа лоархІаьйй.

— Материальни безам бокъонца тоалургдац аьнна хет сона, — йоах «Уралмаша» генеральни директора Е. А. Варначева, — нагахьа санна планировани яра даькъе порядок ца оттайой. Тхона, машинашъерашта, къаьстта а Минтяжмаша коллективашта йовза еза перспективаш, тхоай продукци эшаш йий ха деза. БІарччача пятилеткана чІоагІа план хила еза — объема, номенклатурана, потребителашта, капитальни вложенешта, фондаш хьахулийтача нормативашта.

— ХІаьта швейникашта-м «чІоагІа» пятилетка, йІаьхха ханаш йола чІоагІа планаш, карагІдаьннарий боарамга хьежжа планаш кхы тІа а лакхъяр, ала мегаргдолаш да, тормоз я, — аьнна хет «Космос» яхача швейни фабрика директора М. П. Будаевана (г. Москва). — Масала, тахан хоатташ я трикотажни кочамаш, хІаьта кхоана ийергьяц уж, хІана аьлча, кхоана моде хургья кІадах яьраш. Цу хІамашка дІабода къахьегам цхьатарра ба, хІаьта маьхашта юкъера юкъ дизза йоккхагІа я. Къахьегама коллективай материальни аьттув болаш дола маьха планови хьокхамаш кхоачашдара тІехьа а баьна, швейникаш балац модера дІаьнна, дукхагІча хана безача маьха йола продукци ара ца хийцача а цу тайпара, оалаш ма дарра, склада болх ца бича з.

Иштта белгалдаьхар, тахан планови финансови органий болхлоша цкъаза планий дикала хьалхара а уж кхоачашъяра хьалхара вІаллагІа а жоп луш ца хилар. Цхьабакъда, бокха ба цар доллача хІаманна ханаш увттаярца, вахаре мел нийслуча хьалашта дукхагІча хана моттигашкара инициатива сецаеш дола инструкцеш увттадарца бола безам. Масала, эксперимента условешка диллача материальни, финансови, къахьегама ресурсех пайда эцара даькъера предприятей бокъонаш шеръяьяле а, СССР Минфина, СССР Госстроя, СССР Госбанка инструкци араяьначул тІехьагІа дуккха хІамаш хьалхагІа шоаш хиннача бесса дисад. Белгтала аьлча, хІанз халагІа хиннад производство дегІайоалаяра фондах из технически кхы

(ДІахододар 2-ча оагІо тІа).

КПСС ЦК вІашагІкхийттача дакъа лаьцараша дувц

ВІашагІкхийттача дакъа лаьцараша, даьраши карагІдийннараши даха доаггІача тайпара белгал а даьха, керттера уйла тІаяхийтар карарча шерен бІарччача цхьайтталагІча пятилеткан планаш толаме кхоачашъяр, ца деш дисараш юха дІацадийсдар духьа малагІа таронаши кхоачамаши оарцагІдаха деза яхача деша. Деш хинна къамаьл саготагІа долен перспективнии декхараш кхоачашдеча хана берригача къахьегамхой инициативанеи творчестванеи никъ шерагІа хьабеллара хьакъехьа дар. Къамаьлаш даьраша белгалдоахар, эггара хьалха эшар да тІагІертта цІенача уйланца болх бар яхаш.

Вай дегІаухилга сихдергдола ондда кхоачам — къахьегамеи технологически дисциплина ма могга чІоагІъяр. Укх тайпара пайдана масал доаладир вІашагІкхийттача. Мински автомобильни заводе массехк дийнахьа болх баьб предприяте парторганизаце гІулакхаш тохкаш хиннача комиссе. Из, кхетадеш ма дарра, дІахайнад берригача машинашъерашта. Цудухьа цар лаьрхІад шоашка фу дулургда дІахьокха: царех цхьан дийнахьа болх дика вІаштІехьбаьккха, боарамагІа, дисциплина йолаш къахьийгад наха, цудухьа къахьегама овсарле 18 процент лакхъе вІаштІехьа а даьннад. Къахьегама коллектива къахьегамо иштал дегІаахара гамо кхоачамаш терга, нагахьа санна хІара денна цу тайпара режим а оттаяь болх бой. Цу деношка-м цехашкара станокаши машинаши дукхагІа а мича хиннай. Зехьа балха ха йоаьнц-кх наха, бокъонца, къахьегама коллективах долча Законо дІадеххача тайпара къахьийгад-кх. Цо лерхІараш-м латта а ма лаьттий болхлой, колхозхой, инженерно-технически болхлой, гІулакхерча наьха лоархІами бІарччача паччахьалкхен планий кхела хьалхара бехктокхами айбарах.

Саратовски 3-ча ГПЗ наладчикий бригадира Н. А. Богатова белгалдаьккхар:

— Сий дола дакъа кхаьчар сога заводеи областеи бухсоцдаш хьахинначунга хьежжа алапи нийдергдола сквозной бригадаш вІашагІйохка йолаеча юкъе хиларца. 1965 шера денз кулгалду аз бригада коллективана. Предприяте дукхагІа арахецаш йола еррига продукци духхьал къахьегама овсарле лакхъяр бахьан долаш хец.

Ше къамаьл деш массехк дош гІоттадир бригадира. Цунна хетачох, бригадни формагІа къахьегам вІаштІехьбаккхарах йолча хІанзарча положене кІезиг-дукха халча хьал тІа оттабу болх. Кхыметтел дика воацача болхлочоа а тарифал лохагІа доацаш алапи Іалашделга могаду. Из бахьан долаш йоаю коллективо лертІа воацача болхлочоа воздействи ергйолча керттерча таронех цаІ.

— Оаха, болхлоша, — аьлар цо дІахо, — хьал а лоац, къоабал а ду КПСС ЦК Политбюро заседане дийца, тІехдаькха малар мелларца а алкоголизмаца а лоаттабу къовсам чІоагІбараи из социальни айп вай общества вахарера дІадаккхараи тІадерзадаь гІулакхаш.

Къаьстта халахет тхона, вІалла болх ца беш е цхьа бахьан мара ца беш, хІаьта алапи хьалха латтарашта нийсса ийде аьттув лехаш болча наха цІена доаца гІулакхаш леладеш хилар. Тхона новкъа да, лертІа дахеи къахьегеи вайна новкъарле еш бола тунеядцаш кІезиглуш ца хилар. Балха тІа ца соцараццеи тунеядцаццеи лирагІа хила веза аьнна хет тхона.

Берригача болхлой творчески хьинар дІахо дегІадоаладара хьакъехьа дувцаш, вІашагІкхийттача дакъа лоацаш хиннарех дуккхачар белгалдоахар, инженерий балхах хьахури цар сийи айданза дарг ца хилар. Белггала аьлча, цу хьакъехьа дийцар «Ленинградский металлический завод» яхача производственни объединене слесарий бригадира В. С. Чичерова. ХІанз инженерий къахьегама, дуккхача хьале, цо хаьдда творчески дакъа лацарга хьежжа мах бац, цигара уравниловка хІанз а дІаяьккхаяц. Кхетадеш да, хІанз, технически прогресс сихъяра дешаш иштал ира эттача хана, специалистий къахьегамах мах телара даькъе порядок оттае йоагІилга.

ХІаьта хьаэцаргья вай ИТР-ий эггара дукхагІа йола категори — производственни мастер. ВІашагІкхийттача белгалдоахар, болхлошта хьехам луш, къахьегама процессаш вІаштІехьйоахаш волча мастера сий, халахете а, хІанз а даккха доаггІача лакхалга доаккхаш айдаь ца хилар. Мастерий дуккхал цхьадолча даькъе кІезиг а яь, цу тайппара совъяьнна алапе фонд йоккхагІйола балхий объем кхоачашъеш барашта мах дукхагІа теларга хьожайича бакъахьа хила а мегар, йоахар къамаьлаш даьраша.

Къамаьлаш даьча дуккхачар хІара регионе балха моттигий дукхал къахьегама ресурсашца сихагІа нийсъе йоагІаш хиларах дола дош увттадора. ХІанз балха моттигаш дукха Іайнача хьалашка хьалхагІа санна интенсивно лелалургдац керда гІирсаш хьаделга. Дуккха а эффективнегІа хила деза болх беш йолча заводаштеи фабрикаштеи реконструкци слга, кердача технически ларда тІа производство кхы тІа а кийчъелга. Масала, Ивановски станокаш еча производственни объединене керттера фондаш ебар отрасле эггара кІезигагІа да, хІаьта цу цхьан ханна керттера продукци дукхагІа хьаяра темпаш шоззеи ахаззеи лакхагІа я бІарччача станкостроене йолчул. Укхаза гІулакх деррига а сенах латт аьлча, из латт, капиталовложеней керттера дакъа корпусаш хьалъярга а ца ухийташ, эффект йоккхагІа сихха юха хьалуш йола керда оборудовани эцарга ухийташ хиларах.

Производство алсамъялара темпаш лакхлургья, нагахьа санна боахам лелабара

КЕРДАЧОА ТIАКХУВШ, ДИКА ВIАШТIЕХЬБАЬККХА, ПАЙДАНЕ БОЛХ БАР

(Инстедоалар. Доладур 1-ча оагIо тIа).

тIа а кийчъярай цунна реконструкци ярай пайда эца.

Норильски горно-металлургически комбината директора Б. Н. Колесниковна хетачох, дукххача предприятешта хIанз холу централизованни планированен управленен боарам доазонел тIехьбаьннилгеи белггаларча даькъе хIанзле а халкъа боахам дегIабоалабара Iоткъам беш болгеи. Предприятейн объединенейн болх дукхагIдолча — бIаь а кхы дукхагIа а — хьонхамашта бокъонца хьада регламент оттаяь а уйлаш оттаянза а ба. Масала, комбинато арахецача 28 тайпарча продукцех юстара йодаш 13 мара яц. Цхьабакъда, министерства тхона хьежаю юхейнса 15 тайпара яр а, из продукци чурча гIулакхашка йодаш йоллаше а.

Предприятеш йиззача хозрасчета тIа яхарца цхьана объединеней генеральни директораша: «Светлана» (г. Ленинград) яхачун — О. В. Филатова, «Минудобрения» (г. Воскресенск) яхачун — Н. Ф. Хрипунова, «Полимир» (г. Новополоцк) яхачун — Л. В. Новожилова, къамаьлаш даьча кхычар яьхачох, кхоачарагIа долча халкъа боахама доакъошта еш йола координаци тоаяр гIойленагIа да. Масала, йоахар цар, гIойленагIа да транспортни министерстваш вIашагIтохар, дIахо — электронни промышленности приборостроении. Иштта предложенеш тийлар Iилма-технически прогресса штабаш хиларах тарра министерствай лоархIам чIоагIагIа хилийта беза яхаш а.

Совещане дакъа лаьцараша каст-каста хьехадаьр предприятей кулгалхой бехктокхам айбари бокъонаш шеръяри, социалистически хьисап царга дикагIа дайтарай къахьегама коллективашка инициатива дегIайоалаяраи цар кулгаш хьедастар лоархIаме да яхаш дар. Тахан, безача маьха йолча миллионаш сомий материальни хIамашта хьалхара жоп луш а болаш, дукхагIйолча хана цар бокъо хилац производственни гIулакхашта шоашкара массехк бIаь сом доаде.

ХIанз массе тайпарча инструкцешцеи предписанешцеи вийхка ва завода директор. Ха хьатIакхаьчай, белгалдоахар къамаьлаш даьраша, цу цхьан ханна кулгалхочун бехктокхам чIоагIагIа лакхбе а.

Къаьстта чIоагIа хьашт долаш тIаийцар совещане къахьегамеи производственнии дисциплина чIоагIъяра, болхлошта шоаех производства дай хетаргболаш йола уйла дег чу йоссаяра къахьегам вIаштIехьбаккхарен цунна стимулировани яреи бригадни формаш кIоаргъянза яргьлц, производствана доал деча болхлоша лоаца дакъа шерданза а стимулировани эргаьккха тоаянза а яргьлц, ляхаш бригадираша даь къамаьлаш.

Цу тайпара, эшараш кагий, цхьадолча даькъера хувцамаш дац, комплексни, массе оагIорахьара эргалонаш я.

Дукххадар де деза агропромышленни комплекса производствана дIахо интенсификаци еш. ДегIадоагIа цун доакъош технически Iалашделга, доккхий гIулакхаш чакхдаьхад юртара экономика чIоагIъеш. Дукххача боахамаша эффективно, хьаькъале пайда эц дегIаяьххача таронех. Царна юкъе я Ставропольски краера «Казьминский» совхоз. Шерагара шерага дукхагIа хул укхаза гектара тIара чуэцар, лакхлу цох боала пайда. Боахама эффективно доал дара опытах дувцаш, колхоза председатела А. А. Шумске белгалдаьккхар, болхлоша творчески инициатива йолаш къахьегара эша хьалаш КПСС ЦК майски (1982 ш.) Пленума решенеша хьакхелла хилар.

ВIашагIкхетара доакъошхошта лайра цу колхозе къахьегамах лучун система йовза. Валови пайдага хьежжа хул укхаза алапеш. ХIаьта из хьокхам, ховш ма хиллара, алхха хьувнъамца хинна ца Iеш, продукце дикалца а из арахецарга дIадодачунца а бувзабенна ба. Цу тайпара, продукци хьаярга дIадодар лохде, кхоачамех кхом беш пайда эца ловш ва хIара къахьегамхо.

— Тхоашца болх беча новкъосташца каст-каста дувц оаха укх тайпара дош, — аьлар Краснодарски краерча «Заветы Ильича» яхача колхоза бригадира Н. И. Юхнос, — къахьегамца даькхадий-теш вайгара дика хьал массе а хана? Дукха моттигаш я тха районе а, эггара тIехьа латтача колхозенах дика бахаш, кхыметтел дуккха пайда беча тха боахамечул а дикагIа. Ше хьабеча пайдага хьежжа доацаш, кредитах вахачун къахьегамцара гIулакх вогIча оагIорахьа хувцалу.

ВIашагIкхетара доакъошхоша белгалдаьккхар, юрта подряди хозрасчети юкъейоалаелга керттерча даькъе кулгалхоехи специалистехи тийша хилар. ХIаьта царех цхьабараш ба къахьегам вIаштIехьбаккхарен алапеи керда формаш юкъейоалае ца гIерташ, боахама доал деча экономически наькъах пайда эца ца ловш. Юххера хьахулачунга хьежжа оттадаь хила деза специалиста алапи. ТIаккха подрядацара цун уйла кхыча тайпара хургья, из юкъейоалаелга лаьрхIа леладергда. Аттабарех бац из болх, цо дIадех экономика йовзилга, нах вIашагIтоха, царца болх бе ховш хилар. Цу гIулакха кийча бац берригаш а.

Юрта экономикана цIенхаштта Iаткъ кхаши хьайбаши леладерашта а царна эшар Iалашдара йолча организацешкарча партнераршта а юкъера гIулакхаш. ВIашагIкхетаре, цхьадолча даькъе, белгалдаьккхар, юртбоахама техника тоаелга е цунна эксплуатаци ечар, е из хьаеча предприятеша леладеш хилча, хетаргахьа, пайданегIа хила тарлулга. ТIаккха эшаргьяц совленна кадраш а мощносташ а. Духхьал боахамашта дIаяла еза запасной оатхалаши материалаци, хIанз «Сельхозтехника» «ший доалахьа ерзаяь» лелаеш йола.

Агропромышленни комплекса доакъошта юкъера бувзамаш хила доагIача тайпара дIаоттаделга хIанз а гаьна да. Дукха моттигаш нийслу ведомственни хьашташ котдоалаш, кхайна, фермана новкъостала лаьрхIа долча доккхийча кхоачамаша шоашкара доагIар хьа ца луш.

Цу проблемах дийцар вIашагIкхетаре хиннача дукххачар. МалагIа хувцамаш даьд юрта агропромышленни комплекса доал делга эргадаккхаро? Мишта шоаш хьахьекхай РАПО-ша, областашкарча объединенеша?

— Хала хете а, агропромышленни объединеней низ дIакхаьчабац дуккха лоархIаме дешаш къоастаде, — шийна хетар аьлар Гродненски областерча «Прогресс» колхоза председатела А. И. Дубкос. — РАПО-с таххалаца бакъбац тха шиих бенна хинна тешам. ЛийрххIача тайпара, ше къаьстта йола планировани а доал дара а объект хинна дIаэттаяц районера агропромышленни комплекс. Объединене совета енаяц, АПК-ана чуйоагIача ерригача организацей балха планаш увттаяра а царна юкъе материально-технически кхоачамаш дIа-хьа декъара а функцеши полномочеши. Хьалха а санна ший хьаштий йоакхо ю хIара ведомства.

КПСС ЦК майски (1982 ш.) Пленумо, белгалдаьккхар вIашагIкхетара доакъошхоша, нийса лостам тIаийцаб агропромышленни комплексе экономически гIулакхаш эргадаьхка тоадара. ХIаьта лаьрхIачох дукххадар чакх ца доаккхаш дисад. Къаьстта районашка. Эггара хьалха из Iаткъ боахамашта! Цунах доккха зе хул паччахьалкхенна а. Колхозашцеи совхозашцеи цхьана дIахо чIоагIъе еза бийдал чакхйоаха предприятеш, уж гаргайоалае еза кхайна, фермана.

Дикка уйла тIаозаш я ГуржегIа Iоаяь агропромышленни интеграце опыт. Хьалха хиннача кхаь ведомства — республика минсельхоза, минводхоза, «Грузсельхозтехника» ларда тIа укхаза вIашагIъеллай цаI йола юртбоахама производства паччахьалкхен комитет.

— Аз пайдане лоархI цу тайпара гIуланх хувцар, — аьлар Грузе Махарадзевски районерча Ленина цIерагIча колхоза председатела Г. А. Цитлидзес. Мелла чIоагIа гIийртача а, керда комитет вIашагIйоллалца ведомствашта юкъе бувзам ца хилар дIадаккха маганзар РАПО-на. ХIанз агропромышленни объединене шийга хьайцад дерригa доал.

ВIашагIкхетара дуккхача доакъошхоша дийцар Iилман-технически прогресс сихъярах, цох халкъа боахам интенсификаце наькъа тIа баккхара лоархIамегIа дола хIама а лоархIаш.

ЧIоагIа теркам тIаэзар «Красный пролетарий» яхача москоски производственни объединене мобильни, гибки технологи караерзаяра масалаша. Морально къаеннача универсальни станокашта метта укхаза оттаяьй шоазза кIезигагIа оборудовани, цхьабакъда, хьалха хиннача дикагIеи эргаьккхаи я из. Дукха хIама ца эцаш цкъаи ахаззеи лакхденнад продукци арахецилга. ВIашагIкхетара доакъошхошка раьса болаш тIаийцар эффективность кIезига йола универсальни станокаш мехка арахецилга сецадара а уж кердагIъярацца хувцилга Iалашлара а хьакъехьа объединене генеральни директора О. А. Королева енна предложени.

Оборудовани кердаяккхара, предприятеш кхы тIа а технически кийчъярей царна реконструкци ярей проблемаш йийцар Ивановски станокаш еча производственни объединене генеральни директора В. П. Кабандзес, Магнитогорски металлургически комбината директора Л. В. Радюкевича. Цар белгалдаьккхар заказчикаштеи машинаш хьаеча предприятештеи юкъе шинна а оагIонна пайдане дола бувзамаш чIоагIде дезилга. ХIаьта, белгал ма даккхара, лоархIаме я оборудованех пайда эцарий инициатива а. Цу Магнитогорски комбинате моттигаш я дукха капитальни вложенеш ца еш, керттерча даькъе шоай низашцеи цхьайола агрегаташ эргаяьха.

Къамаьлаш даьраша белгалдаьккхар Iилма-технически кердадараш сихагIа балха юкъекхувла дезилга. ХIаьта царех ханнахьа пайда ца эцаш моттигаш нийслу. Дуккхача даькъе цунна бехке я министерстваши ведомстваши. Кертерча НИИ болхлоша духьаленаш ю, шоай институтал арахьа зеденна кердадараш балха юкъедоаладара. Цох лаьца дийцар «Днепропетровский комбайновый завод» яхача производственни объединене генеральни директора А. А. Покусас. Цо предложени елар отраслеви институташи конструкторски бюроши майрра производственни объединенешка дIаялара хьакъехьа, Iилман низаш предприятешта хьалхашка латтача проблемашта гаргагIа хургдолаш.

— Тха йоккха совле я, — белгалдаьккхар «Уралмаш» производственни объединене генеральни директора Е. А. Варначеска, — объединенена юкъейоагIаш тхоай Iилман-тохкама институт хилар. Цо таро лу тхона заказчика эшача оборудованена проектировани еча а из дIаоттаеча а ха кхое. ХIаьта хьалхара машинаш вIашагIйохк экспериментальни цехе.

«Гидроуголь» производственни объединене (Кемеровски область) «Нагорная» яхача шахта директора В. М. Ерпылева дийцар кIор боаккхача промышленносте дукха къахьегам эшача балхашта механизаци еча нийслуча духьаленех. ХIаьта дика машинаш тоъаш ма йий аьнна хеталу. Бакъда, царна проектировани елга вIаши къаьста леладу, цудухьа вIаши технологически бувзам боацаши вIашка ца йоагIаши хул уж, цо лохъю къахьегама овсарле. Из гIулакх тоаде новкъостал дергда, дош комплексно къоастадаро.

Керда техника юкъейоалаелга юхатетт документаци кийчдарга дукха ха дIаяхаро а. Укх тайпара масал доаладир. Шерра моттиг дIалоацача культиватора конструкци кийчъяра «Целиноградсельмаша» кхо шу ийшар, хIаьта из арахеца кийчо еш бIарчча ворхI шу а дийзар. Дуккхача даькъе из ишта ниисдалара бахьан да керда машина арахеца бокъо йоаккхаш бIаь совгIа визаш «гулъе а» дуккхача инстанцешка из дош дувца а объединене дийзалга. Цох хьахиннар да: машина арахийцай, хIаьта из хIайззехьа а морально къаеннай. Цу тайпара моттигаш хилийта йиш яц.

Iилман-технически прогресса объективни хьонхам хинна дIаотта еза экономически эффект. «Харьковский тракторный завод» яхача производственни объединене директора В. В. Библика предложени елар отраслашкара НИИ хозрасчетага йоахилга сихдара хьакъехьа, керда оборудовани а хьалха латта технологеш а сихагIа балха юкъейоалае гIерташ уж хургйолаш.

ВIашагIкхетара доакъошхоша белгалдаьккхар, — техника а продукци а кердайоаккхилга производственникашта пайдана хургдолеи, хIаьта къаьнача образецех болх бечарга кхоача пайда дуккха лохлургболеи, иштта коллектива луча фондий а кулгалхой алапе а боарам кIезигбергболеи боахама доал дара механизм кийчъе а юкъейоалае а езилга.

Продукце дикал белггала лакхъяра дешаш дувцаш, вIашагIкхетара доакъошхоша уйла тIаяхийтар цу лоархIамегIарча социально-экономически а политически а проблема тайп-тайпарча аспекташта.

Белгалдоахар продукце дикал тоаяра эффективни материальни стимулай гIонца кхы а хьинаргIа влияни янза яргйоацаш хилар. ВIашагIкхетаре къамаьлаш даьчар инженерий, техникий, хIаьта иштта болхлой квалификаци лакхъяра дукхагIа терко тIаахийта еза йоахар. Из — продукце дикал хадданза лакха хулга Iалашдара хиланза даргдоацача пайданеча гIулакхех цаI. Из дош къоастадара дикагIболча, творчески къахьегача инженерашта, конструкторашта, проектировщикашта материальни стимулировани яра методагIа эффективнегIа пайда эцанза баргбац, цунца цхьана административно-управленчески аппарат кIезигьелга Iалаш а деш.

Дуккхачар терко тIаозар специалисташта дикагIдола балха хьалаш хьаданза дарг ца хилара. Хаьлда аьлча, юртбоахама машиний дикал дIахо эргайоахаш тоаяра дешаш дувзар конструкторийи проектировщикийи балха моттигашта шерагIа автоматизаци янза, инженера продукце дикал айеча ший ерригача творчески потенциалах пайда эца йиш хулийтаргйола персональни компьютераш, кхыйола прогрессивни техника юкъейоалалнза яргйоацаш хиларца.

Лакха дикал хулга Iалашдара лоаттабеча къовсаме бешха ца хета проблемаш яц. Изделеш даим лакха технически боарам болаш, юртбоахама машинаш йIаьххача хана а тешшаме а болх беш хулга Iалаш а деш, смежникий содружество чIоагIъе езаш хиларах дийцар «Целиноградсельмаш» производственни объединене генеральни директора М. С. Бутенкос. Металлургаша хIанз а юртбоахама техника хьаерашта лакха чIоагIал йолча профилей металл кIезига лоаттадар бахьан долаш объединени арахеца езаш хул дуккха тIех машинаш. Нагахьа санна алхха цхьан шера дукхагIа болх байта хIара селлкага вIаштIехьгаьлча из шера арахеца цу тайпара техника 16 эзарнега кхоачаш алсамьяккхара нийсса хургдар.

Мехка дуккхача предприятеша арахецача техника цхьадолча тайпай дикал, аьлар Красноярски края «Назаровский» совхоза директора А. Ф. Вепрева, кIаьда аьлча а потребителашта ма эшшара яц. Бакъда, боахама кулгалхо, ше хаьдда масалаш кхувла воладелча, цох хоадамболашагIеи ирагIеи ца аьлча Iеваланзар: совхозо хьаийю ерригa машинаш механизаторашa вIашагIйоахаш юха хьагулъе езаш хул, царех дуккхачар ремонт ца еш кхыметтел цхьан сезонагIа болх бац.

Брак хилара бахьан довзаш да: уж арахецача заводашка лоха я технологически дисциплина. Бакъда, долаш да кхы а чIоагIагIа сагото яйта бахьанаш а. Масала, реализаце боарам боккхагIа хилийтар духьа дикагIа а дарегIа а йола образецаш дIа а йоахаш царна метта чоалханегIа йола кердадараш арахецаш хул. Боахама кулгалхочо дийцар тешшамеи чоалханен йоацача холаш деча машина метта ший конструкцега диллача вогIеи маьха езагIеи яр хьанйе езача этта юртара къахьегамхой хиларах. Цу хьакъехьа цо аьннар нийса дар: лакха дикал хилийтара тIехьа лоаттабеча къовсама ларде хила беза Iалаьмате боккха бехктокхам, из цхьаннеца гIойленаши гешти ца деш хила беза.

Ира латт лийгача промышленноста изделей дикал лакхъяра дешаш. Советски наха тикашка цкъаза корадагIац хоза товш хьадаь, модни барзкъаш, кога гIирс, мебель, коа карта эша товараш, бытови техника.

ВIашагIкхетаре хиннача чIоагIа терко тIаяхийта ладийгIар Ф. Дзержинске цIерагIча Ивановски ирядильнотканки фабрика комплексни бригада бригадира В. И. Паофеновас даьча къамаьлага. Цо дош хаьдда оттадир: яйгача промышленноста хIара изделиш выставкашка увттаераш санна йидархой дот гIоздоахаши безам тIаозаши хила еза тикашка йохкараш а, аьнна.

ВIашагIкхетаре дакъа лоацаш хинначар белгалдоахар, советски экспорт дегIайоалаеча белггала толамаш даьха хилар, бакъда, цу хьалашка кхы а чIоагIагIа холуш да вай экономикага, вай обществага цу гIулакха йолча таронех эффективно пайда а эцаш, уж дIадахара машар боацаш къовсам лоаттабе эшаш дола кхоачамбоацараш, динза дисараш.

Советски халкъа боахам декхарийла ба лоаццача ханеи сихеи дикагIча оагIорахъа продукце дикал тоаяра гIулакх хувца, хIанзарча дIадехарий боараме доаккхаш из тоаде. Дерригача доакъой къахьегамхой кийча ба хьалхашка латта декхар кхоачашдар духьа шоай берригa низ, знанеш, опыт дIалла. Из къаьгга гуш да цу проблемага пачхьалкхен хьисале шерра хьожаш бола вай къахьегамхой бIубенна хиларга диллача, хIаьта дувцар ма дий дикалах, вай беча берригача кхоллама балха етилах. Цу тайпара шоаш лоIам болаш хилар хьахьекхар вIашагIкхетаре дакъа лоацаш мел хиннараша.

Изделей дикал лакхъяра лоаттабу къовсам, йсахар къамаьлаш даьчар, къоастабе йиш яц къахьегам хаьдда вIаштIехьбаккхара, штурмовщина дIаяккхара, производства хIара участке технологически дисциплина цIенхаштта кхоачашъяра тIадерзадаьча гIулакхех. Иштта цул кIезигагIа лоархIам болаш дац болхлой, техникий, инженерий говзал, квалификаци ма могга айелга а.

ВIашагIкхетаре дакъа лоацаш хиннараша тешам белар КПСС XXVII съезда сийна социалистически яхь а йоаржаяь вай промышленностон юрта боахамои пятилетка тIеххьарча шера заданеш толаме кхоачашъергхиларах.

* * *

ВIашагIкхетар чакхдоалаш къамаьл даьча М. С. Горбачева белгалдаьккхар, вIаши дагардар ховш корта бола, пайдане боккха паччахьалкхен лоархIам бола къамаьл хиннилга. КПСС ЦК цIерагIа цо баркал аьлар маьхера предложенеш иларах. Цар дIадех шоашта цIенхашта теркам тIабохийтилга, паччахьалкхен органашка уж тохкилгеи къоастаелгеи.

ВIашагIкхетаро йиш хилийтар Центральни Комитето, правительства, хIаьта иштта вай экономически ведомствашa экономически социальнон дегIаахара даькъе увттадеш дола лостамаш нийса хиларах тешаде. Iилма-технически прогресс сихъярца цхьана Iалаьмате дукха хIама де доагIа боахама механизм эргаьккха тоаяра, керттера производственни звеньяш шоай лоIамагIа хулга чIоагIдара, вай кадрай бехктокхам лакхбара чотагIа. Из уйла хаьдда увттайора къамаьлаш даьчар.

Долче, вай декхарийла да дIахо а доал дара система тоае, экономически эксперимент кIоаргъе. Из хьаллоацаш дар массане а даь къамаьлаш. хIаьта белгалдоахар цу даькъе Iоаяьча опытах пайда эцилга сихдаь ма Iеш, вахаро ше хьалхашка уттаду дешаш къоастаделга а Iалашде дезилга.

Дийцача къамаьло хьахьекхар чакхдоахача гIулакхашта доал дара организационни структура эргаьккха тоаяр тIатохар мел лоархIаме хIама да. Болх къаьнача стилагIа бе Iемача лакхе латтача органаша каст-каста гIо ца деш нийслу экономически экспериментa ларде яхка йола боахам лелабара принципаш лерагIа чакхъяхарай дегIакхувларай. Из къаьстта холуш да ерригсоюзни промышленни объединеней боарамерчарга хьежача. Хьем ца беш цу дешашка хьажа деза, хIана аьлча, министерстваи ерригсоюзни промышленни объединенейи боараме деза доал дара методаш вай ца хувце гIулакх цхьан метте латтаргда.

Доал дара организационни структураш хувцанза яргйоацача кхыча лоархIамеча даькъах я агропромышленни комплекс. Даьча къамаьлаша хьагойт цу лоархIамеча халкъа боахама даькъана доал дара эргадоаккхаш тоадара гIулакх дIахо цхьан кога тIа доаккхаш дизза чакхдакхха дезилга. АПК-на, КПСС ЦК майски (1982 ш.) Пленуме белгалдаьккха ма хиллара, планировани, финансировани елга, доал делга бIарччача цхьан хIаман санна чакхдоаккхац хила деза. ХIанз а из мегадац, из бахьан долаш вайна доккхий зенаш хул.

Къамаьлаш даьчарех дукхачар, шоай предприятей, бригадай балхацара масалаш а кхувлаш, хьахьекхар мел дукха хIама карагIдоал производстве порядкои дисциплинеи хулга Iалашдара чотагIа. ЦIаьхха а белгалдаккха безам ба са чIоагIа технологически дисциплина хиланза яргйоацилга. Дукхача даькъе цох тийша я къахьегама овсарле а продукце дикал а. Цунца дийза лоархIаме да производстве ритмичность хулга цIенхаштта Iалашделга. Дикал мишта хургья, нагахьа санна дуккхача предприятешка бетта арахеца езача продукцех ах кхоалагIча декаде кийчъеш хилча. Цу хьалашка дикал йицлу, фуннагIа — моллагIа дань а план «лла» отт. Дисциплина дIадех производство лелаяра ерригa культура айелга.

Новкъостий! Шо цIадолх. Боккъал, шоай коллективашта дIадувцалаш чакхдаьннача вIашагIкхетарах. Хоам белаш партийни а боахама а активашта. ДIаалалаш КПСС Центральни Комитет дIахорча хана а партийни политика керттерча лешаех лаьца аргIанарча КПСС XXVII съезга ше предложенеш кийчъеш йолча хана къахьегамхошца, шеррача общественностаца дагайоалаш хургхилар.

ТIахьожам мелбалийтача

Укх шера хьалхарча квартале боккха толам баьккхаб республика хьайбаш леладераша. Паччахьалкхенга дулх, шура, кхыйола продукци йохкара планаш дикка тIеххоачашъяьй. Заданеех лоархIаьй еррига районаш. Цу тайпара хIама эггара хьалха хиннад.

Iа шийлен дIаьхеи хиннадоллаше, боахамий кулгалхоша, специалисташа, юххьанцарча партийни организацеша доакъарех дикагIча тайпара пайда эцарах, хьайбаш леладерий болх лерттIа вIаштIехьбаккхарах йиш хилар из йоккха котало яккха.

Цхьабакъда, паччахьалкхенга продукци кхы а дукхагIа йохка йиш хургьяр, нагахьа санна еррига колхозашеи совхозашеи боагIача бесса болх баьбаларе. Республикерча 157 боахамах, масала, дулх дохкара планаш кхоачаш ца еш бисаб ниис. Царех я Гудермески районера «Белореченский», «Брагунский» совхозаш, Наурски районера «Россия» яха а Ленина цIерагIйола а колхозаш, Сунженски районера «Ассинский» совхоз а XIX партсъезда цIерагIйола колхоз а, Шелковской районера «Красный пахарь» яха колхоз, кхыяраш.

Кхы а дукхагIа да шура йохкара заданех ца лоархIадаь боахамаш — 20.

Фуд цун бахьанаш? Доакъараш кхоачам боллаш ца хилар вIалла а дац. Соахка уж хьайбаш Iангара дахара тоъаргдолаш Iалашдаьдар массанахьа. Керттера бахьан малагIа да аьлча, из да фермашка дисциплина а порядок а ца хилар, дояркай а скотникай а къахьегам вIаштIехьбаккхара колхозийи совхозийи кулгалхоша терко ца яр.

Цу дерригнех доашхаш дийцар укх деношка КПСС обкоме тулбаьча тIехьабусача боахамий, юрта боахама министерства а ведомствай а кулгалхошца къамаьл деча хана.

Хьаэцаргья вай, масала, Грозненски района 1 Мая цIерагIа йола колхоз. Март бетта хIара кхоабача Iаттагара 52 килограмм шура кIезигагIа льккхай цига. Из фу бахьан долаш нийсденнад корта а болаш хьаала ца ховш висар колхоза парткома секретарь Ф. Сухачев. ХIаьта из тамаш а яц. Натахьа санна детташ дика доахан, царна дIадала доакъар, болх бе ховш дояркаш хиннабецаре-м цаI дувца а мегар цо. Из дерригa хилча фу аргда?

ХIара Iаттагара йоакхха шура хьалхарча квартале 119 килограмм кIезигъяьй Ачхой-Мартановски района «Урожайный» совхозе, Наурски района «Красное знамя» яхача колхозе — 62 килограмм: «Брагунский» совхозе — 33 килограмм. Цхьан хана социалистически яхье призовой моттигаш яьха, болх бе ховш а я цигарча фермай коллективаш. Кулгалхоша, специалисташа, партийни организацеша гIулакх тесса дитарах, тIахьожам мелбарах цу ден тIа кхаьчай уж.

Къамаьл чакхдоалаш, КПСС Нохч-ГIалгIай обкома шоллагIча секретара Д. Г. Завгаева белгал ма даккхара, хIанзаръяр хьайбаш леладерашта чIоагIа бехктокхаме ха я. Фермашка кIезигагIа дисад доакъар, цудухьа из дика кийчдеш а хьурмат деш а тела деза. Шура кIезигъялар цхьаккха дича а ла йиш йолаш дац. Массанахьа а чIоагIа йоакхо е еза из дикагIа хилийтара, централизованни хьисапе дIакхухьилга вIаштIехьдаккхара.

Нагахьа санна хIанз хьалхарча сортагIа дIалуш яр 48 процент мара еце, централизованни хьисапе кхухьилга юкъедоаладича из 80 процент хургъяр. Цул совгIа, ахаш гаргга машинаш а мукъаяргъяр. Цу дерригнe боахамашта боккха пайда бергба.

Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара цIерагIа ЦIеча Седкъа орден лелаю Ленинградски лаккхера зенитни ракетни командни училища — мехка къаьнагIа йолча тIема-дешара завседенеех цаI.

Училища летописа юкъе турпала оагIош язъяьй Сийлахь-боккхача Даймехка тIемо. 1941 шера август бетта фронте бахаб, Ленинграда юххе Ропшан Красное Селои районе тIема заданеш сийленца кхоачашъяьй.

Тахан зенитчиктий доалахьа — хIанзарчун тайпара герз. Из Iомадараи къонача тIемахошта бокъонца вола хьехамча хинна дIаоттаран точни Iилмай даькъе шерра знанеш йолаш, башха-дика моральни гIулакхаш доахкаш. Даьхенна хьалхашкара ший декхар кIоаргга кхетадеш хиланза варгвац. Уж дерригa гIулакхаш доахкаш хьалкхебу ший курсанташ дикаца гIоръяьннача училище.

СУРТА ТIА: зенитчика професси даьшкара хьайоагIаш я курсанта Громов Игора. Ший да — ПВО бIун запасера майор — санна вахав из училище деша.

О. ПОРОХОВНИКОВА сурт.

ТАСС фотохроника.

КХОАНА—ФЕГАРЧА ТIЕМА ДУХЬАЛАРЧА МЕХКА ОБОРОНА БIУН ДИ

Даим кийчо йолаш

14 апрель — фегарча тIема духьаларча оборона бIун ди. Герзашцарча низий эггара лоархIамегIа долча тайпаех цаI хиларах тарра, ПВО бIу кховзткъе пхиъ шу совгIча хана Октябрьски революцечей социализманеи карагIдаьннараш тешшаме лорадеш латт, цо Iалашъю вай Даьхен фегарча доазоний кхерамзле.

Немецко-фашистски агрессораш эша а баь, Советски Герзашцарча Низаша хоадамболлаш дола дакъа а лоацаш Котало яьккха 40 шу дуза ди гаргахкоачаш белгалдаккха безам боагIа фегарча тIема духьаларча оборона тIемахоша цунна юкъе лаьца дакъа а. ТIом болабеннача хьалхарча деношка деиз из чакхбаллалца фегахьара еттача хIамаех къонахчал долаш лоральй цар мехка йоккхий административно политически центраш, машиннаькъеи хини узлаши коммуникацеши, лаьттан тIарча бIуни флотеи доакъош.

ПВО низехи средствашхи бизза говзеи пайда эцаро йиш хилийтар фегахьара тIабоагIача тIемах — Москва тешшаме лорае. Хьаньяр тIом беш хиннача паччахьалкхений цхьанна а столица ца хиннача тайпара низ бола ПВО система.

Доккха дакъа лаьцад ПВО тIемахоша моастагIчо го баь лаьтта Ленинград лораеча а.

Сийлахь-боккхача Даймехка тIема шерашка ПВО доакъоштеи подразделенештеи карагIдийнна хIамаш хьахьокх укх цифраша: чуяйтай моастагIчун 7000 совгIа самолет, хIалакьяьй 1000 совгIа танк, 1500 гаргга йоккха топи минометаи, дукхха кхыйола моастагIчун тIема техникеи тIемахойи. Царна карагIдаьннача хIамай лаккха мах баьб халкъо. ПВО кхо соединенис бIун 26 дакъеи гвардейски даьл. Дуккхача корпусех, дивизеех, полкех мукъаьльхача городий цIераш техкай, СССР орденаш еннай. 80 эзар совгIа салтий, сержанташ, эпсараш, инаралаш доккхийча правительственни совгIаташца белгалбаьхаб. 92 тIемахочоа Советски Союза Турпал яха еза цIи еннай.

ТIом чакхбаьнначул тIехьагIарча хана Советий Мехка фегарча тIема духьаларча оборона бIу ондабоаккхилга дунен шоллагIча тIема опыт, хIанзара Iилмеи техникеи дегIакхувлача карагIдийннараши перспективаши массе сагIорахьара терналъяра ларда тIа деш да. Цу хана теркалду дунен халкъашта юкъера хьал. США-и цун цхьоагIонхойи империалисташ СССР-а духьаларча тIема шоай ма хулла кийчлуш хилар а цунца дувзаденна цар фега гIолла тIабахьаргболча тIема средстваш кIиръяь эргайоахаш тоеши Советски Союзаи кхыча социалистически паччахьалкхенаштеи гоннахьа уж дIаувттаеши хилар а.

ПВО бIу хIанз фегахьарча тIема духьаларча оборона геттара кердача средстваша кийчбаь ба. Из да, эггара хьалха, управляеми ракетни герз. Зенитни ракетни бIун тIема кхоачамца я бе-беча тайпара. тIом бара таронаш Iалаьмате йоккхий йола зенитно-ракетни комплексаш. Татал массагIа, ракеташ тIаполаш, эггара лохагIчеи хьашт мелд а лакхачеи сигала гIолла йоагIа хIама хьалоацаши хIалакьеши йола хIанзара средстваш шийца йолаш я истребительни авиаци. Фегара доазонаш лорадеш ха тIа латтарий доалахьа я хIанз массе тайпарен эггара кердагIа йолеи. фега гIолла тIом бахьаш йоагIа тайп-тайпара средстваш мел гаьна яле а гучаяха низ кхоачаши хIара секунде царех йола бокъонца бакъ информаци телеи низ кхоачаш йола радиолокационни устройстваш.

Фегахьарча тIема духьаларча оборона бIу дегIабоалабара хIанзарча этапа белгалагIа йола оагIув я управлене автоматизированни системаш сихха чакхъювла бувзама средстваши дIахо юкъекхахьари царех шерра пайда эцари. Командирашкеи штабашкеи цо таро хулийт лоацача ханашка нийсагIа йола решенеш тIаийеи фегахьарча тIема духьаларча оборона средствай таронех бизза пайда ийбеи.

Фегахьарча тIема духьаларча оборона БIун дикагIйола оагIув а цу цхьан ханна цунгара къаьстта хьадехар а да тIабоагIача тIема духьалъотта хадданза чIоагIгIа кийча хулга. Цунах тийша цунна гIадиллад маьршача хана а паччахьалкхенна лоархIаме декхар кхоачашделга — Даьхен фегарча доазоний кхерамзле Iалашъелга. Из декхар кхоачашдара дийнахьа а бус а тIема дежурстве латт ПВО низаши средстваши.

ПВО тIемахой тIема говзал Iомаю, командирийи штабийи оперативно-тактически кийчои эггара лакхагIа йола школа я тIема герз а кхувсаш соединенешеи доакъошеи еш йола ученеш. Уж ученеш йолча хана тIем тIа санна тIахьежжадеш герз детт духьаленашта — хила тарлуча противнико фега гIолла тIабахьача тIема хIанзарча средствай тарамашта, уж хIалакьяра эггара дикагIйола способаш шаьрью. Командни кадраша, штабаша фегахьарча тIема духьаларча оборонана планировани яреи из вIаштIехьъяккхареи говзал Iомаю. Полигонашка психологически кийчои лаьрххIа Iомадеча хIамайи дика школа чакхйоаккх лични составо. Цу цхьан ханна соединеней доакъойи лакхагIйолча формаца цхьана цу тайпара ученеш цар тIема кийчои наькъа санна йоккха экзамен а я. хIаьта гар из тIехдика дIа а лу.

Боккха кхерам болаш да, ма дарра аьлча, дунен хьала дестабилизаци ярга кхоачавергва США-с чакхдоаха «гуманни» да яхаш дувца «оборонительни» гIулакхаш. Цар наьха санна сихдергда хьаду герзаш, оборонительни дараш санна, иштта къаьстта наступательни дараш а, ядерни тIом хьоабара дош дуккха а дукхагIа бакъ хулчахьа доаккхаргда.

Цудухьа я Советски Союз космосе оттадаьча ракеташта духьаларча герза оборона йоаржаяра американски планашта хоадамболлаш духьала, уж планаш тIема совла яккха а СССР-аи кхыча социалистически мехкаштеи юххьанцара ядерни хIама тохара аьттув болашагIа дола хьалаш вIаштIехьдаха а лаьрхIа леладу керда гIулакхаш санна лоархI цо. Цхьабакъда, США-ра шоай планаш кхоачашхиларга сатувсаш бараш чIоагIа гIалат був. ХьалхагIа цкъ даь ца Iеш бакъдаь ма хиллара, СССР-о хьалхагIа а далийтадац, хIанз а доллийтаргдац вIаштIехьа моллагIча сфере, цу даькъе космосе а, шийл тIех гIема совле йоаккхилга.

Потенциальни агрессорашта дика ха деза, белгалдаьккхар КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева парте ЦК мартовски Пленуме, «Советски мехкен цун цхьоагIонхойи кхерамзленна, советски наьха маьршача вахара тIакхувдараш хIалакбеш, меттахьа хIама тохарца тIаэцаргболга. Вай сийлахьча Герзашцарча Низашна дIахо а хургда цу гIулакха хиланза дарг мел доаца хIама».

Алексей СМИРНОВ, инарал-полковник, фегарча тIема оборона БIун главнокомандующе заместитель.

(АПН).

Литературни оагIув

ШАЙХИЕВ Iалвади

ХЕСТАВЕ ЗАМАНХО

Даьчунга бIаргlекхача — из кIезига хетац, бакъда, дезачун хьисап дича гучадоал яздархошта хьалхашка латташ дола чоалхане а доккхий а декхараш. Нохч-ГIалгIай яздархой хIанз а доккхача декхарийла ба вай заманхошта хьалхашка. Вай литературе хIанз а кIезига я идейно - художественни чулоацам а болаш, вай заманхочун къаьгта сурт кхоллаш язъяь произведенеш. Чакхдаьннача шера Нохч-ГIалгIай книжни издательстве арадаьнна Чахкиев СаIида «Лакхарча декхара адамаш» аьнна дола, БАМе къахьегаш болча вай мехкахоех яздаь зIамига цхьа книжка ца лаьрхIача, вай яздархой дац къаьстта дола публицистически книжка. Иштта кIезига йоашх производственни оалаш йола тема а. Цунах еррига шиъ произведени мара яц вай литературе. Музаев Нурадина «Этап», Боков Ахьмада «Юрский горизонт» яха романаш. Бакъда, массехк шу хьалха арадаьннад «Вай заманхочох дола дош» цIи йола очеркий юкъара книжка.

Вай заманхочун сурт кхоллаш кхоачам бац цуи производственни гойтамаш, социально - общественни юхь гойтар. Къахьегамцара цун гIулакх хьалха а даьккха, цун дега лехамаш, дог-уйла, вахар - лелар юхатеттар доккха гIалат да. Из а вож а художественни хозача дешаца цхьана дийза хила деза. ТIаккха хургья произведени замо, из хозъеш, цIенъеш боаххача наха дIадехарашта жоп луш.

КIезига нийслац произведенешка ший цхьан балхаца са долаш, дийнахьа а бус а — массе хана а — балха мара кхы хIаман уйла ца еш, из бахьан ший цIа а, дезал а дIакхайса (цхьац юкъа е даим) къахьегаш бола турпалхой а. Уж гу вайна кинофильмашка, пьесашка. Уж дизза дола сурт-сибаташ дац. Саг кхоачам боллаш ирасе хилара эшаш кхы а дукха хIамаш да: дунен тIара машар, кхуврчара цIи, дезала морзо, массехк да уж. Цудухьа, керттерча турпалхочун сурт цу цхьан оагIорахьара — къахьегамца долча гIулакхаца гойта гIертаро из маьлхара дут. Иштта маьлхара дусаргда из нагахьа санна балхал арахьарча вахар тIа керттера теркам тIа а бахийта, къахьегам юхатеттача а.

Кхы цхьаькха а да. Даймехко, цар къахьегама лакхара мах баь нах кIезига бац вай республике. Царех лаьца язъяь поэмаш, стихаш, очеркаш. Уж дика йоазаш я книжкаш дешарашта аз цIераш ца яьхача а. Бакъда, цар массар а цхьа кхоачамбоацар да: автораша шоай турпалхой коллективах хьа а къоастабаь хьахьокх. Ший цхьацне низашца, мел доккха хьинар долаш вале а, иштта лакхарча толамашка кхоачалургвац саг. Нийс-м даьра лу саго, эттача хьалагa хьежжа, шийгара турпалал, хьинар гойташ йола моттигаш, бакъда, цу хьале, цу моттигашка турпалал, хьинар гойта из кийчваьр цу ханналца цунна гонахьа хинна коллектив ма йий. ХIаьта вай бувцаш бараш къахьегама коллективех хийрбаха йиш йолаш бац, хIана аьлча, хIанз а вайна юкъе баха а бахаш, цу шоай коллектива доакъошхой хинна болх а беш хьабоагIа нах боландаь. МугIаререча къахьегамхой а доккха дакъа хила тарлу цар балха, толамашта юкъе. Цудухьа яздархой декхар да ерригача коллектива сурт кхоллар, хIаьта иштта кхелла кертерча турпалхочун сурт къаьггагIа хул.

Вай дувцаш дар цаховш деш дар дац, ха а ховш, цунна теркам тIа а ца бохийташ, произведене чулоацама арахьа дусар да.

ХIанзалца хьа Нохч-ГIалгIай прозе, поэзе, драматурге кхелладац кагирхоша масал эцаргдола вай заманхочун сурт. Вай книжкай турпалхой оамалаш чIоагIъенна яьнная. Литература турпал ший меттаца, кхетамца, боларца, дуненах йолча уйлаща белгала хила веза. Идейно - нравственни оагIорахьара цIена хила веза. Иштта я вай зама. Сиха зама. Физически хинна ца Iеш, идейни къовсамий зама.

Лоацца аьлча, вай заманхочун боккъала дола сурт кхоллар Iалаьмате чоалхане а, хала а гIулакх да. Укхаза кхоачам бац тIагIоллара сурт диллараx, керттера теркам наха тIаберзабе а цар дог-уйла хьагойта а еза. Таханара турпалхо кхоанарча денца вахаш, кхоанен визза викал хинна дIаотта веза. ТIаккха мара кхоачашдергдац цо ший декхар дизза. Из таханарча денца вусаргва.

Дагалоацар вай 20—30-ча шерашка вай яздархоша кхелла произведенеш. Цар турпалхой таханарча вахара кIоаргга уйла еш хиннабац, общественни вахаре цар белггала гIулакх леладаьдале а, уж шоай заман чухь бисаб. Уж тахан вайна бицбеннаб. Цун керттера бахьан: автораштa уж кхоаненах дакъа доаллаш, шоай кхорарча хана хьаьнала гIулакх а деш, кхоанарча вахарца бахийта ца хар. ХIаьта литература — из цхьан хана юкъа гIулакх даь Iийна ца Iеш, хIара заман чухь ший лар юташ хьада декхарийла да. Цунна масалаш кIезига дац эрсий, а советски а классикий произведенешка.

Нохч - ГIалгIай литература хьайнача дег чу дусаш да Базоркин Идриса «БIаьшерий боадонгара», Арсанов Саидбея «Маца довз доттагIал», Мамакаев Мухьмада - «Революцен мурд», Ошаев Халида «Алан шераш», Боков Ахьмада «Беке къонгаш» яхача романий турпалий а кхычар а сурташ. Уж произведенеш историко - революционни ха чулоацаш я. ХIаьта вай хIанз вувцаш вар ткъоалагIча бIаьшара дезткъалагIча шерий турпалхо а гайтанза диса цун сурт а да.

Хьан хьинар хургда из кхолла?

Цу хаттара жоп даладеза нохчий, гIалгIай яздархоша шоай кердача произведенешка.

Укх деношка А. П. Чехова цIерагIча республикански библиотеке шоай кхоллам лоархIаш а безаш а болча нахаца вIашагIкхетар хилар Нохч - ГIалгIай цхьаболча поэтий а яздархой а. Цига тха корреспондента даьккха сурт да оаха тахан шоана гойтар.

СУРТА ТIА: аьрдехьара аьттехьа — Ю. Яралиев, Ш. Арсанукаев, М. Ахмадов, З. Джамалханов, Т. Кодзоев.

И. ПЛИЕВА сурт.

ПЛИЕВ Махьмад-Саид

ВЕЖАРИЙ КАШ ТIА

ЦIийла керчаш,
цIийлар гIетташ
Iоажал кхераеш,
МоастагIашта меттахь етташ,
Декхар кхоачашдеш,
Лийгаб ераш укх са мехка,
Лийгаб кIантий мо,
Шоай са дехка, вахар дехка,
ТIа ца дайта во.
Малашб ераш,
цераш миштай,
Тайпа-токкам фуд?
Укх кашарча укх турпалий
Ноаной, дезал хурб.
СССР-а цIийх ба ераш,
Россен къонгаш ба.
Масса мотте акхар лераш
Даьхен лаьтта я.
Лоаман шовда санна цIена
Хиннад акхар цIий,
Са лоамашта вахар денна
Уккхаз лийгарий.
Къам ца къердаш,
мохк ца къердаш,
Мукъле яккхар духь,
Легош лакха Iаьржа бердаш,
Текхош заман мухь,
Къардаьд акхар лаьла болат.
Докъош бIаргий хий.
Укх турпалех да са солот, —
Ераш байнабий?!
Дийнахь-бус а акхар цIерах
Ду вай мехка доал,
БIаьстан гото акхар цIерах
Тосс вай хьалхар боал...
Сужне вод со акхар сийна,
Гуш хIаране даьр.
ЦIи ца йожаш хургва дийна,
Даймохк лорабаьр.

ТIемо вихьа воI цIаварга
хьежаш,
ЯгIа нана,
тIех мел воалар зувш.
Даьра човнаш тахан а
тIехьа Iувжаш,
Сатем боаца наьна дог ца
тувш.

Дукха ноаной багIа
хьежаш иштта —
Эзар, эзар, аьлча,
харц хургдац.
Вай техкача доккхача
дунен тIа
ТIема во ца кхоачаш
моттиг яц.
Хьажал тахан елхаш я
японка,
Хиросиме дезал байнаб цун.
ХIаьта ер я нийсъенна
вьетнамка,

АРСАНУКАЕВ Шайхи

НУРАДИЛОВ ХАНПАША

(ПОЭМА-МОНОЛОГ)

«Вай мехка денал дола рыцарь. Кавказа лергвоаца турпалхо, маьлха воI лайчашта юкъе лаьча, пулеметчик-комсомолец Нурадилов Ханпаша. ТIемахо - нарт, тIемахо-лаьча, тIемахо-рыцарь— иштта я турпалхочун пулеметчика гварде воккхагIволча сержанта, комсомольца Нурадилов Ханпаший бакъйола цIи.

Из вар майрачарех — эггара майрагIа, къонахчал долчарех — эггара къонахчал долаш.. МоастагIчунна духьала оттар из, юха ца хьожаш духьала водар майра, юхаваргвоацаш, Iоажало кхеравацар Ханпаша, цо кхерайора из...»

(Донской фронта политуправлене листовка тIара).

ХАНПАШИЙ МОНОЛОГ

Сатийна я гонахь!
«Тапп» аьнна тийна...
Сигале кхы эттIац.
Лелхаш дац лаьтта.
Сатийна лаудагIаш.
Со а улл, дийна.
Лац сона сатема
МерхIара гIатта.
Эх!, маьржа-яI,
Лаьтта!
Дарбане лаьтта,
Эттача дегIа хьо
Ма кIаьда да-кха...
Чов... Фуй из
Салтечоа?
Лоьргья цо атта,
Цкъа кIеззига ше вуте,
Сатеме алла...
Фу дар-те, из хиннар?
Дарий-те гIанахьа?
Атака...
Фашистий болата
Кесаш...
Са «максим...»
Хетар-кха мангала хана...
Айвеле, хьажа со—
Ухкаш дий кесаш...
Ухкаш да!
Ухкаш я
Йовсарий кIаьзий.
ДоагIар да! ГIоттаогвац
Царех кхы цхьаккха!
Моге, хIанз дIаэцал
Сталинград,—
Езий?!—
ХьагIа, из кхы шоана
Гурга-м яц цIаккха.
Ахка шо,
Ахка шо,
Фашизма кIаьзий,
Шо яьхкаяцар-кха,
Шоашка тхо кхайка.
Лихьарч мо хьаьрчаь тхоах,
Тийшача балхагI,—
Бекхам беш, етташ аз,
Шо дика аьгад.
Ахка шо,
Ухкача! Даа тха лаьтта—
Шо-м хьувзар бирсденна,
Тхогар из даккха.
Эдал-хига хьийдар шо,
Тхо аьта, мала,—
Дезарий?!
Хьалмала! Хьажал чам
баккха!
Эдал—
Из сийлехь хий,
Хьамсар да сона,
Се кхеваь, дог хьийсте
Кура Тийрк санна.
Эдалах дутаргдац
Аз шо, чамбаккха,
Кулгашка низ мел ба,
Са мел гу сейна...

Перевод вьр М.-С. ПЛИЕВ.

УГУРЧИЕВ Азамат-Гири

ХИЙЛА НАНА ЯГIА...

Кхувш воагIаш вола воI
вийнав укхан.
Чаьтарашка ханна
вахар дилла,
Бокъо йоацаш
палестинцаш бах.
Хийла нана ягIа воI
дIавелла,
Кхы а дIаволла кийчвеш
ва массагI?
Фашисташа бераш цIерал
кхувсаш
МассагI наьна-дог
цIаьхха даьттIед,
МоастагIчо шийх
кулгаш тохар ца ловш
Хийла нанас вахар
хоададаьд.
МассагI лаьттан чIегилг
Iаьхар йиса
ХIама тIа ца йоалаш
тахан улл?
МассагI бомба ца ховш
эккханза йиса
МассагI лаьттан чIегилг
гIерташ улл?
Ноаной, ноаной цхьа
барт болаш гIайтте
ТIема духьала оаш вий
кхайкзел.
Беррига ноаной вIаши
уллув этте
ТIом хьебераштa ел
шоай бирса кхел.

БОКОВ Ахьмад

ДОГIАНХА ДАШ ДЕЛХАШ

«ЦIИИЕННА САИРЕ» ЦIИ ЙОЛЧА РОМАНА ШОЛЛАГIЧА КНИЖКА ТIАРА.

Iуйре сатийна яр. ТIом вIалла ба а боацаш санна. Селхан а, самардийнахьа а, цул хьалхарча деношка а, бIаьччача шин бетта а минайи, йоккхийча топий пхорчийн бомбайн «гIарх» ца даьллача санна юрта. Цар михо чувхаеш тIера кирпишкаш дIа а ухаш цIеной тховнаш чу ца деттаделча санна, доми, йости, мурьеннача картий кIаргаши урагIа ца ихача санна. Наьха коашка лоацца таьзеташ ца ииттача санна. Таьзета вIашагIакхета а кхераме дар: моастагIчун минометашца еттача минаша керда таьзеташ овттаде тарлора.

Шен хьалхашка, беша йоаллача окопа чура хьалъара а яьнна, тхьоврехьа коа юкъе топпара пишка чу цIи йийзаяр Хаде, яь чу кхехкаш дулх уллар. КIира хьалха мина иккха дийнача цар шинарий дулх. Сарахьа коанаIарга дена хьа а этта, хьачуIаьхар из. Сенна? КоанаIаргара-м зIар дIатетта ма латтарий, хийцца чудоагIилга ма ярий. Iовдал. Ше цIаденалга хьахайта доаллар из? Хийцца коа чуденадаларе кхетаргьяцар мина гаргаш. Цу шинарах етт хиларга хьийжаяр Хади. Дайра цунга тийса са.

Урс хьакха дийзар шинарийна. ГIаьхха цIагIа нийсвелар лоалахо Зубейра. Кортен когаши дахьийтар цунга Хаде. СагIийна. Шоашта тIахьувза бала цо юхатохар даьлагара дехаш. Кхы а кхаь цIагIа дулх а делар, сагIийна. Вож дулх оасий а даь, тух а хьекха докъаде хьалъэллар. Тамаш я-кх хайра хIама цунах докъалой. Ах хIанзале а диа даьннад. Ши салте ва Хадаьрга Iеш. Егори Зураби яхаш цIераш а йолаш. Кходац Хаде царна а дулх. Шозза тIем тIара хьабоалабаь доврахой а хиннаб царцига. Цкъа шиъ, цкъа кхоъ. Цар-м цхьацца, ди мара даккханзар. ХIаьта а дулхах-м кхийтар уж а. СагIийна хилда ер аьле, лора Хаде ше лур. СагIа бусалба наха дала деза оал, бакъда, Хаде-м къеставацар цхьаккха а. «Мехка тIаьтта бала юхатоха баьхна, моастагIчоа духьала латтача царга дайтачох а ца хуле кхы сенах хургда из сагIа?» — оалар цо шешийца. СагIа даллал хIама лоархIар Хаде из мина коа ца кхеташ, коанаIарга кхийтта. Коа Муса вар цу хана.

Бийса хьатIаеча цIагIара дIаболхар салтий. Мича болх царна шоашта мара ховш дацар. Сатоссаш, цкъаза кхы хьалхагIа а юхабоагIар уж кIаьдбенна, наб яйна а болаш. Чукхоачашехь а Iобувшар. Делкъа ханна уж гIайттача хьадаьцна кийчча латташ хулар Хадаьр дулх.

Самардийнахьа са а тассале чувера Егор. Ше цхьаь вар из. Массаза а санна цу миноте Iо а ца вужаш топпара уйчен тIа Iохайра, гIайгIане корта чу а белла. Iо вIалла вижа а вижанзар из. Цу дийнахьа хайра Хадаьрна уж шиъ бус-бус моастагIашта духьала минаш увттае ихалга. Цу бус фашистий разведкана тIа а нийсбенна дIа-хьа дов деш, Зураб вийра. Из дов даь фашисташ човхабаьбецаре гучаларгйолаш хиннай минаш. ХьалхагIа увттаьраш а. ХIаьта цу минаша кхоачашде дезаш хинна декхар доккхен лоархIамен дар, ши-кхо фашист верца чакхдоалаш дацар. Хадена халахетар. чIоагIа халахетар Зураб вийна. Шийгарттара саг вийча санна. Дийна волча хана из Залиханага велакъежача, къамаьл деш хоавелча дегабуам бора цо, са аькх ухар. Iехалургйий - хогI цунна из аьнна хеташ. Кхалсаг атта Iеха ма лой. ХIанз из дийна хург, Залихан цунга геттара дIаяхийта а раьза яр Хади. Ловча хилва из гурже. ЦIи а я цун-м вайнаьха яр санна. Зураб. Гуржий мехка яхаш хилча, Зоврбик а лоархIавергвацар ший кхерам тувса. Кастта мукъа а ваьнна цIавоагIа йоах, из цIерагIа вагарг. ХIаьта Мурад вий-вецций ховш а вац. Фу ха я каьхат ца доагIа!

Дулх кхийхка а далале, жуврах хьалтIамаш йир Хаде. Бешара баьха хохаш а аьтар. Саьмарсаьхк бацар. Дулх - хьалтIам пхьор деш Iаьдал да вайнаьха, бакъда, Хадаьр а юртарча кхычар а хувцаденнадар пхьор - мартен. Фашисташа пхьор даа минометаш совцийтача мара окопашкара хьалъарабовла йиш яцар наьха. ХIаьта из маьркIажа ха хьатIакхоачаш хулар. Цхьа ах сахьата. Цу юкъах кхуврг мичал пхьор кийчде. Цудухьа катехе шоашка кийчча долаш дуар наха. Геттара бийса елча совцар минай шокарч, йоккхийча топий пхорчий «шох-шох». Бакъда, бийсаш цIеношка яха бахьац нах. Окопашка а саькха ю наб, хIанз - хIанз тIема таташ доладалар кхераш. Наггахьа нийс-м лу, ха кхаьчаеце хIамма а хургдац ляхараш. Малав из кхаьчайий - еций ховш , вар? Ха кхаьчаяле а еце а Iоажала кхерам тIалатташ хилча, фуннагIа-моллагIа даь а лоравала, кIалхарвала гIерт-кх саг. Иштта диллад цунна. Са чу мел доаллача хIаманна а.

Окопашка цIагIа санна кхераме яцар. Окоп сома тхов тилла яр. ХIаране шеший таронага хьежжа шолха а кхолха а сома дахчаш ехкаяр цар тIа, цIеной бадаш тIа гIайбаш мо нийлха а ца йохкаш, листта, вIаши хьокха а луш. Хадаьр наргаца ягIа кIарцхалаш тийдар цу тIа -яхна. Муса а валехьа егIаяр уж. Шолха ехкача дахчаш тIа метр гаргга сомал а долаш, лаьтта тессад. Цу боарза тIа гIадамаш дегIад, самолета тIара Iочухьажачоа е дукъ тIара турмалца хьахьажачоа хоа ца балийта. Окоп-м, цул совгIа, шозза гола а тохаш я. Нагахьа санна цхьан оагIорахьа йоккха топ е бомба кхете, вокх оагIорахьа гаргаш дIагIоргйоацаш.

Иштта кийчъяьча цу чу вагIе а, дега кхерам лоаттабу тIемо. ДегIаца мел дола сииптхаьнаш увзадеш хул минай шокарчи лелхача цар «гIархи».

Окопа дIатIа а яха Iочухкайкар Хади:

— ХьалгIовтта, яьй!

ХIанзалца хьа ца хьоабеш наб е битабар цо Залхани Мусаи. Сатийна йолча хана а ца йича, маца ергья из наб? Бакъда, сатем бийсанна а бох массехказа. Е самолетий таташа бохабу из е топийи автоматийи къарсо бохабу цкъаза юртара дIаеттача «Катюшай», увзара увгIача оазаша хоадаю, геттара энкхаю наб.

Окопа чура саг юхайистхиланзар. ЦIаькха а Iочухкайкар Хади:

— Хьалдовла цу чура, яьй! Даа хIама хьадаьннад...

— Укх сахьате...

Из Залихана оаз яр.

Кастта хьалъараьлар из. Дукха ца говш Муса а.

— Iай-й, ма хоза я вайна! — аьлар Залихана, бIарганогIараш хобадаь малхагахьа дIа а хьежа.

ХIама даа шига коа юкъе, пишка юхе Iохайшар уж.

— Коа хьачухьажа сага бIаргагой? — аьлар Залихана, цу шуне Iоха ца лоархIаеш.

— Малав хIанз укхаза хьачухьажа? — тIачайхар Хади.— Iоха хIанз. Уж сийна цIи яларгаш болабалалехьа.

— Ца болабала мег уж-м...

— ХIалак хилба шоаш.

— Выходной да-м моттац хьона цар? — йишийна хьалбIарахьежар Муса.

— Сона-м геттара сецача санна хет тIом.

Залихана из оаллашехьа цигахьа, минай шокарч хьаьхача оагIорахьа, къулбаседерча дукъ тIа «боп» оалаш хезар, овкъаралла хьажкIий фийга чоалпа ийкхача санна. Цул тIехьагIа дукха юкъ яланзар «шув-в» аьнна, шок хьахаза. Дерригa дегI шелдеш тIагIолла тIехдаьлар из «шув-в», тIаккха «гIарх» даьлар. Юха а болабелар фашисташ юрта минаш чуетта. Иштта, ди сатийнна хургда-кх, аьнна хийттача ханна, болабелар селхан а, самардийнахьа а, цул хьалхарча деношка а санна тIом.

Хьакатеха пхьегIаш а даа хIама а хьа а ийца, окопагахьа дIабайдар уж. Хаде ше хьалха йоде а, окопа дIатIакхаьчача юха а сеца. Мусаи Залихани Iочубовлийтар. Ше царел тIехьагIа яьлар. Из дора цо-м массаза а. «Со-м яьхай, мерза-къахьа дуне диаьд, елча а хIама дац», — оалар цо. Кхыча нанас аргдар. Ше Iодаь бер шийла хьалха далар, ла хала да нанна. Бокъонца йолча ший бера хьалхара, нагахьа эше, яла а, кийча йолча нанна. Хади ишттача ноапоех яр.

Минаш вIаштIехьа-тIехьа лелхар, дукхагIа яраш царна тIагIолла дIатIех а ювлаш, юрта магIахьа лелхар. Царех хIаране шокарга ладувгIаш, хIанз-хIанз шоай коа, шоай окопа тIа кхетаргйолаш санна хетар Залихана. Муса из футтаръе гIертар, ший дагахьа а кхы башха сатем ба ала йиш еце а. ХIама чам боацаш дуар цо а.

Денна иштта хьахозаш дар уж шокарчи таташи, хIаьта а дIаIама тигацар царга дего, бе-башха ца хеташ кулг лосталуцар. Лоалахой кIаьнка, кIаьнка аьлча а, кхе летача зIамигача саго — Идриса цкъа аьлар Мусайга:

— Аз-м теркалдац уж шокарч а уж таташ а. Хийца хIама дуъ, даа хилча. Наб а ю тхоай цIагIа Iо а вижe.

Цхьан юккъах цун дас Зубейрас а яьхадар ха кхаьчаеце, хIамма а хургдац. Бакъда, кхы сатоха маганзар цунна а цун сесага а, Къаьстта ла магацар из турхаI Идрисал йоккхагIа йолча йишийна Раизата. Даим унзара ювлар из, леткъаш хулар. дIагIо вай укх юртара яхаш. Вожаш зIамагIа дола бераш цхьанахьа цIен саьн чу дIа а теIе дагIаш хулар, тхьайсача мо мара йист ца хулаш. Сага хацар цар зIамигача, ханал хьалха бала бессача дегашка фуд.

Цхьа кIира хьалха коа окоп яккха эттар Зубейрар а. Сеаго-м БурокIалха, ший лаьй болчахьа дIвозаваьвар Зубейра, бакъда, цо кхы хIама а даьра эшацар сона нахага устцIаьшта тIа а ваха, Iохайнав яхийтар мара, аьлар. ДIаIергда уж юхатоххалца, сага хам бе а ца безаш.

— ХIаа, юхатохаргба! — тешанза яьнна аьлар сесаго. — Укхаза кхаччалца хьабаьхкабецций уж?

— Юхатохаргба, — тIачайхар Зубейра. — Юхасовцабаьбий? Юха а лохаргба.

— ХIаьта хьунагIа дIагIо вай, — йоахар сесаго. — нах а ма ухий?

Цунна «ак» а алацар Зубейрас е гIоргда аьнна са а тедацар. Раизата-м аьшк тexa нийсдаь, ший барзкъаш чудаьхка зIамига чамдан кийчъяьяр. Колхоза кхай тIа йодаш а, саг енача-йодача е наха белхашка йодача хана ше тIадувхаш хинна, цун толашагIа дола барзкъаш чудада чамдан. Ноанахошка дIаболхе а, хьунагIа болхе а наха юкъе ма хургйий из, мичча бесса дIалела йиш мичай маьре яха лерхIаш йола йоI. Бакъдар аьлча, башха да велаве, сага курал е хIама-м дацар Раизата чамдана чу. Цо-м я а йицар курал, юргIа бIоахалга хьежжа ког Iобахийта ховш яр из-м. Фу дергдар Зубейрас, таро йоацар де йиш йий? ЦIи а тиллаяр ше, цIи мел йолча цIерал шийна хозагIа хетар, бакъда, барзкъанца йоI хозъе низ кхачанзар цун.

Кийчъяьчча латтийсар Раизата чамдан. Наха мо коа окоп мукъагIа яккха вай аьлар цо а нанас а. Зубейрас юха а ший дар аьлар: «Кастта юхалохкаргба, ШинъаргIаюкъе гIолла цIаккха чакхбаьннабац моастагIий. Тхьовра Деникина бIу а баланзар чакх, уж а боврггбац». ХIаьта а окоп йоаккхилга могадир. Сесага а Раизата а сатеде. Берех а къахетар.

Делкъа ханна дар из. ТIема таташ сайца, цхьан юкъах сатем эттабар. Идрис цхьа тIоа IокIоаргъяьча окопа чу воаллар. Раизат чура хьалъяьнна салоIаш латтар.

ЦIаьхха вIаштIехь-тIехьа минай шокарч хезар. Идриса ший болх сихбир, Раизат кхераенна лоацаеннача латтийсар

— Хьалвала цу чура, цIагIа чугIоргда вай, аьнна, дIаяда еннаяр из. Бакъда, цун из де кхензар. МоастагIчун мина ше ма йоаггIа, яккха йолаьча окопа чукхийтар. Цун михо хьалъурагIакхессар Идрис.

Окопа тIа яхка дахчаш яха, кIарцхал хоадаеш ваьлла Зубейра а цIагIара сесаг а, байдда тIабаьхкача лийга бадар воша а йиша а. Идрис чIоагIа вохаваьвар мина гаргаша. КогкIийленех а тIехь еттаеннаяр цунна уж. Михо човхаваь хьалкхессачул тIехьагIа еттаеннаяр уж. ЦIагIа чувихьа поднара тIа Iовиллача, даьна хьалбIара а хьежа аьлар:

— Дади, дIадаьннад ер...

Кхы йистхиланзар Идрис, IотIадийшар бIарганогIараш. Цун вурийтта шу даьнна ди дар из.

Иист ца хулаш, бIаргех йовлакх хьекхаш, хиш дIа а доахаш цунна IотIахьежжача латтар Зубейра.

Раизата хиннараш хала човнаш яцар. Цхьан костарах зIаммига ши гарг кхийттаяр, бакъда, цхьатарра из Iаьржа йост хьалтехаяр ерзанча, кIайча ворошта. Човнаш-м ерзаргъяр, бакъда, ворош ийрчаяхар доккха во дар маьре яха езача йоIа...

Делкъа ха хилар юрта хьачуетташ йола минометаши йоккхий топаши ца совпаш. ХIара мина «гIарх» массаза доал «Йо аллахI» оалар Хаде. «Ванах царех хIараяр цхьанне коа кхийтта хургья-кх,—йоахар цо шешийца, — зулам даь хургда-кх, таьзет оттадаь хургда-кх. Вий яха тIемах а из хьоабаьрех а».

Цхьайола мина унзара шок етташ тIа а яйя, кхычар мо «гIарх» ца оалаш, юсар. Лаьтта агар — мохк агаш санна. Ца эккхаш йисалга дар из. Иштта ца лелхаш юсаялар массе а, йоахар Хаде ше-шийца. Даггара ламазаш дора цо, дуIаш дора, сулхьаш доахар, даим даьлагара а, пайхамаргара а, устазагара а дехаш хиннар цаI дар: тIом сацийтар, моастагIа юхатохар. Бакъда, тIом соцаш бацар, моастагIа тIехь-тIехьагIа къизлора.

Делкъел тIехьагIа танкай таташ хьачухезар окопа чу, царца автоматий къарс а. Уж таташ а из къарс а мичахьа да хацар, кхеталуцар, дерригa а вIашагIайннадар. Муса окопа чура хьалвала гIортар, арахьа фуд хьажа. Бакъда, Хаде чIоагIа ха дора цунна. Мусайна гIойленагIа хетар цу къорга чу воаллачул, герз бе а доаллаш моастагIчох латаш. Бакъда, цун хIанз а кхоачаш вурийтта шу а даьннадацар.

— Егор а вагIац чу, — аьлар Хаде. — ГIаьхьа мукъагIа вий-хьогI?

— Хьажа со чувенавий? — аьнна, хьалъайвелар Муса. — Вай укх чу даггIашехьа...

— Чувенаваларе хойтаргдар цо-м, — Мусай пхьарс лаьцар Хаде.

Сецца ше чукхоачашехьа кружка йизза хий а менна юха вахар Егор. Сага хацар из мича вахар а гIаьхьа вий а.

Чахкиев СаIид

ВАЙТЕШ

Йоккхий планаш а доккхий декхараш а да советски халкъо шийна хьалхашка увттадераш, доккхий а дог гIоздоаккхаш а да даьха толамаш, яьха коталонаш. Йоакхонаш а, дог айдалар а, белам а, гIайгIа а —шедар да сага вахарца, цхьабакъда, цу юккъе гIолла, хIара денна, хIара сахьата яхар мо, уйла ца йича далац вай дунен тIа эттача хьала. ХIана аьлча, тахан вай бераш ага тIа, вай цIеной тховнаш тIа, вай бешамий аренашка хьувкъаш долча ялата тIа, вай лоархIаш, сий деш, доккхий деш мелдолча хIаман тIа бессаб Iалаьмате лира кхерам, ракетно - ядерни тIема кхерам.

Иштта эттай ер XX-гIча бIаьшерий чаккхе. Адамага кхайк лоамаш, хьунаш, ялатий аренаш, дийна мел дола хIама, вешта аьлча, деррига Лаьтта. ЦаI да цар массанена а дIадехар: «Машар! Машар! Машар!»

Укх шера дерригача советски халкъо, иштта прогрессивни мелдолча адамаша а чIоаггIа дегаш айдаларца дездергда шоай сийлахьа цIей — фашистски Германи йохаяь шовзткъа шу дуза ди.

Дерригача советски адамаша Iалаьмате боккхача маьхе лоархI тIом боацаш шовзткъа шера даха низ кхачар. Из вIаштIехьадаьннад эггара хьалха вай партен паччахьалкхенои цу гIулакха ца хаддаш йоакхо яр бахьан долаш, парте а советски паччахьалкхен а чура а арахьара а политика вай мехка дерригача халкъаша дег тIара къоабал а еш, хьаллоацаш хилар бахьан долаш.

Цхьабакъда, карагIдаьнараш кхоачам болаш да аьнна, вай Iадда Iе йиш йолаш дац цхьан сахьата а цхьан минута а. Агрессораш совцаш бац, корзагIбаьнна хьувз, вай мехко йоаха коталонаш, советски адамий денна тоалуш доагIа хьал-таро, дерригача дуненна а хоалуш вай паччахьалкхен ди-тIехьа дIадегIабоагIа низ, машара тIехьа вай а прогрессивни мелболча наха а лоаттабу къовсам ла ца могаш. Цхьабакъда, цар хIама хургдац. Вайнаьха кицо оалаш ма хиллара, дуне эшаде венар, ше а ийша висав. Иштта хиннад массаза а.

Ядерни герза вай духьала лоаттабу къовсам алхха таханара ди лорадара лоаттабеш бац. Из лоаттабу селхане а кхоане а дага йолаш, ЮНЕСКО лаьрхIачох, хIанз лаьттан тIа хьаIоаденнача герза боарам геттара боккха ба, хIаьта из деррига герз ийкхача, цун дохадара низ 15000 мегатоннага дIакхоачаргбар; из хул Хиросима тIа кхессача бомбал миллион чIоагIагIа низ болаш.

Боккхача лоархIаме да Советски Iаьдал, ше хьахиннача хьалхарча деношка дениз ший еррига уйла а низ а дунен тIарча халкъашта юкъера машар чIоагIбара къовсам лоаттабеш хьадоагIаш хилар.

1917 шера 8 ноябре, Октябрьски революци хиннача шоллагIча дийнахьа арадоал машарах дола декрет. Белгалдаккха деза, цу декрета проекта автор Владимир Ильич Ленин хилар.

Къонача советски паччахьалкхено дIакхайкалир, массадолча мехкашта дIа а хозийташ, шийна планета тIа мелдолча халкъашта юкъе машар хилар ловлга а, массайолча паччахьалкхенашца машар чIоагIбара де мел дезар де ше кийча хилар а.

Цу хана дениз из цкъа ше хьалаьца сийлахьа никъ бахьаш хьа а йоагIа советски паччахьалкхе. Вай парте а мехко а могар ду дунен тIарча халкъашта юкъера машар мадаггара чIоагIбара. Вай паччахьалкхен политика машара политика я. Хьаэцаргья вай СССР-а Герб. Фу латт цу тIа? КIи канаш, марс, жIов, союзни республикай цIе байракхаш — цу шедолча тIа пхи са бола цIе седкъеи хьалкхеташ боагIача маьлха дошо зIанараши. Цхьаннена а кхерам тоссаш хIама дац герба тIа. Наьна юхь санна е лаьтта ше санна беркате, цхьалха я из. ХIаьта хьаэцал оаш доазол арахьарча цхьаьаца долча мехкий гербаш. ВIашкаовттагалаь товраш, ломаш, цIокълоташ, унзара йийлла багенаш а йолаш, кхы а ийрчагIа а хул гуш дола сурташ. Цу тайпара политика вай мога а яц, хьал а лацац.

Советски паччахьалкхе цхьаннена а кхерам тIатувсаш а цхьаннех кхераш а яц. Советски халкъо дика кхетаду мел чоалхане а кхераме а эттал хIанз мехкашта юкъера хьал-гIулакх.

Цхьабакъда, малхбузен империалистически гIозараша из кхетаде тигац, фуннагIа даь а ядерни герз хьаIоадара хьалхабовла гIерташ хьабоагIа уж. Цудухьа дитIехьа дукхагIа низ дIабала безаш нийслу тIема духьаларча къовсама. Укхаза бIаргчача мехкаша, халкъаша лаьца ца Iеш, хIара кхетам мелболча саго а шийна мога дакъа лаца деза. Дисциплина дика лелаеш, дика болх беш вай дале, воай низах тешаш, кхетам лакха болаш, патриоташ долаш, воай Даьхе, халкъ, мохк безаш вай дале —цу шедолчох боарам боацаш чIоагIа пайда баргба машар лорабара, чIоагIбара.

Машара болама тIехьа массаза а доккха дакъа лоацаш хьабаьхкаб советски яздархой. Царех бар цIи хеза бола яздархой: К. Федин, А. Толстой, А. Фадеев, И. Эренбург, Б. Полевой, Н. Тихонов, К. Симонов, кхыбараш.

Тахан а дуккха яздархой ба тIема духьала къовсам лоаттаберий хьалхарча мугIарашка. Уж ба Е. Долматовский, М. Дудин, Р. Гамзатов, Р. Рождественский.

Цар мугIаращца латт Нохч - ГIалгIайчен яздархой а. Машара тIахьехаш цар къамаьлаш ду телевидене а радио а чу гIолла, язъю керда стихаш, поэмаш, прозаически произведенеш. Цул совгIа, яздархой вIашагIбетталу республика къахьегамхошца, интеллигенце викалашца, студенташца. Шоай гонорарах кIеззиг - дукха ахча дIачу а тел машара Фонде.

Оалаш да, наьха балех валац. Из да, саг миччахьа вахе а, цунга гIайгIа-бала кхоаче, цу гIайгIа-бала дакъа вайга а кхоач яхилга. ЧIоагIа нийса аьнна дешаш да уж. Ливан, Сальвадор, Чили, Гренада — вай дог лазаш, вайна дагадоахкаш да уж мехкаш тахан. Вай бала болаш да шедар. Цудухьа ях вай: Машар котбаргба.

Даькъала хилба машар!

Хьа цIагIара машар, са цIагIара машар, лаьттан тIара машар, дерригача дунен тIара машар!

ХIАНЗЗЕ УЙЛА ЯЬЙ

20 апреле — КОММУНИСТИЧЕСКИ СУББОТНИК

Укх субботникагIа Карабулакски химически реагенташ еча заводе продукци арахецарал совгIа цунца цхьана технологически оборудованена ремонт е дага а ба. Иштта цу чоалханеча гIулакхаца шоай керттера балха декхар дувзачар чIоагIа уйла тIаяхийта, зIамига а доккха а хIама теркалдеш ца дуташ увттаьй «цIеча шоаттдийнахьа» де лерхIарий программа. Балха графикаш кийчъяьй, хIараиена ше де дезар дIадовзийтад. Къахьегама цIей долча дийнахьа 800 сома маьха монтажни балхаш де лерхI. Пишнашта, газовоздушни калориферий установкашта реконструкци ергья. Шиъ электропогрузчик тоаергья, кхыдола балхаш чакхдоахаргда.

Субботнике дакъа лоацаргда виъ бIаь гаргга волча болхлочо. Цу дийнахьа даьккхача ахчах пятилетка фонде дIалургда 600 сом. Цхьан сменерча болхлоша кхоаь бийдали энергии дIайохийташ болх бергба.

А. СИНЧИНОВ.

Гойтара агитаци йицъеннай

«Автоспецоборудование» яхача опытно-экспериментальни заводе коммунистически субботнике болх беш хургва 895 саг. Цу дийнахьа арахецаргья 25.8 эзар сома маьха товарни продукци, цох 1 эзар сома маьха яр бахача наха эша товараш а долаш.

Оттаьча плана тIа къоастадаьд хIара цехо, участко малагIа продукци арахецаргья. Субботник долча дийнахьа продукци хьаяра дIайохийтаргья кхоаь ресурсаш: 25 эзар квт-сахьат электроэнерги, 15 эзар тонн условни доагор, 21 тонн металлопрокат, кхыдар.

Иштта да цу дийнахьа укхаза де лерхIаш дола балхаш. Уж, вайна гуш ма хиллара, кIезига дац. Цхьабакъда, цунца цхьана цIенхаштта дола кхоачамбоацар а да «цIе шоатта» чакхдакха кийчо еча — цу денна хетаяь гойтара агитаци ца хилар. Завода проходной, коа, цехашка гуш дац субботнике хьинаре къахьега тIахьехаш дола лозунгаш, плакаташ. Масала, № 6 йолча цехе 20 апреле арахецa лерхI 9,4 эзар сома маьха продукци: 20 домкрат, 12 подъемник, 3 пресс, кхыдар. Иштта къоастадаьд кхыча цехаша дергдар а. Ниъса хургдар аьнна хет завода хIара подразделене тIанийца декхараш массанена а дIадовзийтача, цу дийнахьа хIара коллективе де лерхIар яз а даь, гургдолчча хьалтехача. Иштта, бакъахьа хургдар аьнна хет субботнике болх бергболаш материалаш, электроэнерги кхоаьрий пIераш яьхача, цар болх даькъала бувцаш лозунгаш, плакаташ хьалтехача. Из хIанзалца укхаза даь дац.

Субботника хетаяь гойтара агитаци вIаштIехьъяккхар вогIа деце, кхы дикагIа дац промышленни предприятешта юкъе флагман лоархIаш йолча «Красный молот» заводе а. 20 апреле укхаза болх беш хургва 4200 саг, царех ахаш совгIа бараш шоай балха моттигашка а болаш. Вожаш хургба завода ков, гонахье цIенъеш, гаьнаш йогIаш, лостам беш. Цу дийнахьа завода арахецаргья 195 эзар сома маьха товарни продукци.

Завода администрацеца цхьана партkомо план оттаяьй 20 апреле коммунистически субботник чакхдаккхара. Цу тIа лерхI завода цехашка, отделашка митингаш, болхлой собранеш е, субботника тематиках йола лекцеш еша, беседаш е. Къаьсттача пункта тIа белгалдаьккхад коммунистически субботника хетаяь лозунгаш, плакаташ кийч а яь хьалтохилга. Цхьабакъда, укхаза а из даьдац. Завода доккхача коа цхьа плакат, лозунг далдац субботнике хьинаре къахьега нах тIахьехаш.

Заводе бийдал, металлопрокат, электроэнерги, йIовхала энерги, кхыйола ресурсаш мел кхояьй ховш дац. Дувцац субботник долча дийнахьа кхоаьча материалий чотагIа болх белга. Ресурсай кхом бе тIахьехаш йола гойтара агитаци яц. Завода хIара подразделенена хоадам боллаш дIахайтадац субботник долча дийнахьа де дезар.

— Кхы сихдала болх бац тха-м. Тоъал ха ма йисайий вайна, — йоах № 16 цеха начальника А. Сараева.

Цеха начальника, укхаза болх беча наха хац шоаш мел электроэнерги, металлопрокат, кхыйола ресурсаш кхояьй. Из ха йиш йолаш а дац, хIара болхлочо лелаяц кхом бара лицевой счет.

Цу тайпара хьал дар тхо хиннача № 2, № 7, йолча цехашка а.

— Коммунистически субботник къахьегама овсарлелакха йолаш чакхдоаккхаргда оаха, — йоах партkома секретара Ю. Карцева. — Цхьабакъда, гойтара агитаци вIаштIехьъяккхара тIехьдисад тхо.

Кхоаьча материалий чотагIа цу дийнахьа болх бара фу даьд оаш?

— ХIанз цох хьона дала жоп дац са, укх деношка хьожаргда тхо цу даькъе тхоашта фу карагIдаьннад...

Къахьегамхой хьинар айдара, коммунистически кхетам балара парте боккха лоархIам бола низ лерхI гойтара агитацех. Цо патриотически инициативай, къахьегамхой боламий пропаганда ю, повкъостал ду пачхахьалкхен а къахьегама а дисциплина чIоагIъяра, хоадам боллаш хьахьокх кхоми хьурмати дарах доала беркат.

Гойтара агитацех эсала пайда ийцаб субботник чакхдаккхара кийчо еча «Красный молот», «Автоспецоборудование» завода партийни организацеша. Сихдаь дIадаха деза уж кхоачамбоацараш, тоаде деза гойтара агитацега гIолла къахьегамхошта кхетам лулга. Цу гIулакха вай мехка хIанз чакхдоаккхаш да гойтара агитацена а политически планата а хетадаь Ерригсоюзни хьажар.

М-Б. ЦИЦКИЕВ.

СПОРТА ХОАМАШ

БАСКЕТБОЛ

«Труд» ДСО Россовета баскетболах йола хьалхле яьккхара мехкараштa юкъера зональни яхьаш хилар Грозне, цига дакъа лаьцар бархI городерча коллектива ша. «Красный молот» завода спорта Двореце хиннача цу турнире дакъа лаьцарех эггара къонагIа яр Грознера коллектив, хIаьта а из юкъеяхар финале дакъа лаьцача йиъ командана. ТIеххьарча къовсамий хьалхарча дийнахьа вай республикера баскетболисткаш ийшар Краснодарерча командагара, пох турнира чемпион а хул. ШоллагIа моттиг Москверча мехкараша йоаккх.

КхоалагIеи йиълагIеи моттигаш къайсар Грознерчеи Нальчикерчеи спортсменкаша. Укхаза толаш хилар вай мехкахой, цар кхоалагIа моттиг а яьккхар.

НЕК ДАР

«Садко» яхача Грознерча нек дара бассейне хьалтехаяр «молни»: «Логашкин Владислава «Комсомольская правда» яхача газета приз яккхара Ерригсоюзни яхье хьалхара моттиг яьккхай. Из кхеваьв тренераша С. Каламыцеи Т. Остроуховаси».

Ухта яхача городе хиннай лакхе хьоахаяь яхь, кхо бIаь къона нек дер хиннав цига къовсам дIахьош. Вай республика спортивни сий лорадеш хиннав № 20 йолча Грозиен юкъерча школа ворхIлагIча класса дешархо В. Логашкин. Цо котало яьккхар троеборье. Цига нек де дезар 200, 400 метр комплексни хьисапен 200 метр брассен. Цул совгIа, къаьстта 200 метр дистанце тIа брассе нек деш а толаш хилар из.

СПАРТАКИАДА ЮКЪЕЙОЛХ

ДIайоласиай республика районий физкультура коллективашта юкъера спорта ловзара тайпаех йола яхьаш. Уж юкъейолх Коталон 40 шу дизара хетаяьча «Урожай» ДСО областной Совета спартакиада. Хиннад шоллагIча зоне ловзача волейбольни командашта юкъера ловзараш, уж я «Терек» яхача Гудермесски района «Шалинский» яхача Шалински района совхозий, Калинина цIерагIча Ножай-Юртовски района колхоза яраш. Царех финальни къовсамашка дакъа лаца бокъо яьккхар шалинцаша.

Иштта хиннай футболах йола хьалхара тур а. «Терек» совхоза спортсменаша эшабир А. Шерипова цIерагIча колхоза футболисташ; «60 лет Октября» совхоза спортсменаша эшабир грозненски консерви завода футболисташ; Ножай-Юртовски района Калинина цIерагIча колхоза футболисташкара котало дIаяьккхар «Кошкельдинский» винсовхозерчар.

Малгобекски района «Алханчуртский» винсовхоза спортсменаш яхьашка ца богIаш Iийнаб. Цунна бехке ба шоай футболисташта транспорт ца луш Iийна боахама кулгалхой.

Юбилейна хетадаь хьажар

БЕЗАМЕ САХЬАТАШ

ШоллагIча дийнахьа шоай кхоллам гойташ яр Шалински, Сунженски, Шелковской, Надтеречни, Ножай-Юртовски, Гудермесски, Назрановски районаш.

Массаза санна наьсархой программана юкъе дуихагIа дар халхараш. Уж кхоачашдир вайна дика йовзаш йолча «Асса», «ТIаргим» яхача ансамблаша.

Ха дIа ме йода лакхлу цу коллективай талант. Цу даькъе къаьстта белгала я «ТIаргим». Укх шера Москве хургйолча кагирхой студентий Дерригдуьнен фестивале дакъа лаца бокъо еннай цунна. Из боккха тешам ба, наьсархошта кхы а чIоагIагIа къахьегаш шоай говзал лакхъе езаш цига хьоргдола халхараш теркам тIабохийташ тоаде дезаш. Дика лархIа дезаш хIама да кхыча къамий халхараш назрановцаша деш хилар. Масала, аджарций, жIайхой халхараш. Уж кхычарна тара доацаш ду цар.

Лакхе вай йийцача йовзаш йолча шин ансамбла тIакхийттай укхаза «Аьрзи» яха кхьаькха а. Из болх бе йолаеннай Наьсар-Кертерча культура ЦIагIа. Цо тоъам болаш профессиональни говзал гайтар. Бакъда, из кхы а шаьрле езаш, шин почерк лаха езаш я.

Гулбеннараша безаме тIанийцар республике цIи хеза пандарчаш: Къулбаседа-ХIирий АССР культура заслуженни болхло Евлсева Рая а Такаева Аза а.

Назрановски района самодеятельносто даьхар гIалгIай иллеш «Ленинах дола иллии» «Даьхеи». ХIаьта уж цу тайпарча йоккхача коллективана кIезига да.

Вокальни номераш кхоачам болаш яцар наьсархой. ДIахо йодача хана лаьрххIа теркам тIабахийта а тоаде дезаш а хIама да из. Илли дезаш а оалаш а бола нах кIезига бац районе. Из хьагойтар хьажаре дакъа лоацаш хиннача трикотажни фабрикерча ГПТУ-27 мехкарий хоро. Ценача оазаца безаме дийкар цо дIааьнна Аушева Мувсай дешаех дола «Даьхе» яха илли. Гуш да из хор вIашагIъелла а цун кулгалдеш йолча а музыкальни школа хьехархочо Асланова Татьянас хьинаре къахьийгалга. ГIалгIай илли оалаш эггара хьалха дека доладенна новцIолг да из хор, цун йоакхо е а цун ларда тIа хоза йоккха коллектив хьалкхолла а еза. Цу даькъе оарцагIа яла еза района культура отдел, специалисташа гIо де а доагIа назрановцашта цу гIулакха. Эггара хьала из декхар тIадуж республике болх беча композитораштa, республика культура министерства методцентра специалисташта.

Фашистски гIаьрахоех майра латаш шиъ са дIаденнад Орловско-Курски дуга оалача тIем тIа Мальсагов Зоврбика воIа — Адильгире. Брянски областерча Севск яхача городе вежарий каша тIа, плиташ тIа а ехка соахка дегIа памятник - обелиск да. Советски бIухой деналерча гIулакхашта, Адильгирена а цун нанна Тонтий Тамарена а хетаяь стихотворени язъяьй Льянова Марема. ЛадувгIашбарий дог тохадолийташ Iойийшар из Мальсагова Заремас. КхувшиоагIа тIехье патриотически кхетам луш кхелра доккха дика хIама да из стихотворени, Советски Союза Турпалех Нурадилов Ханпашах, Магомед-Мирзоев Хаважах, кхычарех даьха иллеш, кхыйола произведенеш художественни самодеятельноста коллективаша шоай программашта юкъеккувлаш хилар.

Шо-шоай тайпара дика хIамаш юкъедолаш яр цу дийнахьа укхаза яь выступленеш. Иштта, Вовзаш воацача салтечун каша юххера еш йола репортаж санна кийчдаьдар шоай концерт шалинцаша. Хозахетар цу хьажаре баьхкачарна Надтеречни района хора юкъе, къегача Даьхен совгIаташа деррига ноакхош сийрдадаьхача ветеранаша «Ветеранаий марш» яха хоровой илли салаш.

Дукха дика сольни а хоровой а иллеш юкъедолаш оттаьяр Сунженски а Шелковской а районий программаш. Тайжа а хоза а дийкар цар дIаоалаш хинна эрсий а, казачий а, советски композиторий а иллеш.

Ткъо шу совгIа ха я диканца шоай цIи йоаккхийташ ножай-юртовцаш хьабоагIа. Лакха говзал йола коллектив ше йолга укх концерте а хьахьекхар цо.

Хор, солисташ, халкъа инструментий оркестр, халхара коллективаш йолаш тоъал сакъердаме программа гайтар гудермесцаша а. Цар программа юкъе мара яцар вокально-инструментальни ансамбль.

Сунженски районе дукха бах вайнах. ГIалгIай юрташкара цхьа номер яцар цигарча программана юкъе. Из товш дац. ХIанз цу районе болх беш ва РСФСР культура заслуженни болхло Гапархоев Мухьмад. Укх туре гойташ дар МагIалбике а Нестеровске а цо хоза а дика а оттадаь вайнахьа а жIайхой а халхараш. Цо теркам па беш ютаргьяц аьнна хет Галашкара, Алхастера, Мужечера, Оалкамара самодеятельность.

Б. АБАДИЕВ.

СУРТА ТIА: илли оалаш я Ассински хор.

В. ЕЛИЗАРОВА сурт.

СТУДЕНТИЙ КОНФЕРЕНЦИ

Самардийнахьа Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университете ший болх дIаболабир «1941—1945 ш.ш. хиннача Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа советски халкъо Котало яьккха 40 шу» яхача студентий регионалыни Iилман конференце. Студенчески форуме баьхкабар Къулбаседа-Кавказа кхыча вузий викалаш.

Конференци хьайийллар университета ректора профессора М. П. Павлова. Цул тIехьагIа къамаьл даьча ВЛКСМ Нохч-ГIалгIай обкома секретара Г. Чумакова, республика военкома А. Шевченкос, белгалдаьккхар кагирхошта тIема-патриотически кхетам луча даькъе тIема истори Iомадеш йолча конференце боккха лоархIам хилар.

Пленарни заседане «Сихача тIема план йохаяр. Москван юххе гитлеровски бIу бохабар» яха доклад йир университета исторически факультета декана А. Хасбулатова. Фашистски гIаьрахой Кавказе бохабарах лаьца хоам бир студенткас З. Гадаевас.

Цул тIехьагIа дIайолаелар секционни заседанеш, конференци йолча юкъа ешаргья 60 гаргга доклад, тIема ветеранашца вIашагIкхетараш хургда.

С. ОСМАНОВ.

ФЕ ХИЛА

Укх шера хьалхарча кхаь бетта наькъагIа лелара Правилаш толхаяь: светофора цIе сигнал йоллаше а машинаш ухача наькъех дехьа воалаш, оттаьча карташта тIагIолла тIех а ваьнна воалаш, гIашлой бовла бокъо йоацача моттигашка гIолла улицах дехьавоалаш, цу тайппара, лелача автотранспорта новкъарле еш хатар хургдола хьал оттадеш хинна 12060 гIашло лаьцав госавтоинспекцеи цун гIончаша — дружинникашеи.

«НаькъагIа лелара Правилаш толхаярах административни бехк бара хьакъехьа» 1983 шера 15 мартерча СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указа 10-ча статьяга хьежжа предупреждени ю е 3 сом гIод тох наькъашта йисте ягIача знакаша е машинаш лелача наькъаш тIа яьча белгалонаша дIадехараш кхоачаш ца деш болча гIашлошта, велосипедаш, гIудалкхаш лехкаш болча наха, кхычарна, хIаьта лакхе лийцаб аьннарашта из даьд.

«Запорожец» яхача автомашина водителя В. М. Конотопова Иваново городоке а кхаьча Старопромысловски шоссе гIолла воагIаш машина оагIув техаб гIашлочоа М. В. Частилина — «Грознефть» объединене СМУ слесара-монтажника из чIоагIа лоза а веш.

Старопромысловски районе цIе сердал хьувкхаш йолча светофорагахьа дIа а ца хьожаш сихха наькъа тIа ийккхача пенсионеркана Е. А. Буяновна тIакхийттай И. Б. Точиева лехкаш хинна автомашин, цунна чов а еш.

ДIадахача кIирагIа (4 апрелера 10 апреле кхаччалца) НГIАССР наькъашка 20 автоавари яьй, 22 сага човнаш а еш, вийна саг вац.

НГIАССР МВД ГАИ.

«Турпалхой дегаш»

Селхан Нурадилов Ханпаший цIерагIча Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен театре премьера хилар. Из я «Турпалхой дегаш» яха нохчий трупно оттаяь спектакль.

Ший керда болх театро хетабаьб Котало яьккха 40 шу дизара. Цу композице автор а постановщик а ва Российски Федераце искусствай заслуженни деятель, РСФСР Паччахьалкхен преме лауреат, Нохч-ГIалгIай АССР Ленински комсомола преме лауреат Солцаев Мималт, режиссер — О. Тренина, художник — РСФСР заслуженни художник П. Белов. Пантомима кийчъяьр — Е. Лаговский, балетмейстер — М. Эдисултанов.

Спектакле дакъа лоацаш ба труппа беррига артисташ.

Хьалха гойтача шин спектаклах дола ахча Машара фонде дIачудала лаьрхIад коллективо.

Редактор О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

Кагий нахи мехкарий!

№ 4 йолча Грозненски юкъерча профессионально-технически училище 1985 — 1986 дешара шера дешархой деша дIачуэцилга дIахойт.

Укх профессеех:

Мехкдаьттен гази йоаккхача скважинашта эксплуатационни разведочни бурув тохача бурильщика гIонча, 2-гIча разряда электросварщика болх бе а ховргдолаш.

Дешара ха — 1—3 шу.

Буровойшта гIулакх деш вола электромонтер.

Дешара ха — 3 шу.

Электрогазосварщик.

Дешара ха — 3 шу.

Слесарь-авторемонтник.

Дешара ха — 1—3 шу.

Химически анализа лаборант (мехкарий).

Дешара ха — 3 шу.

Топограф-геодезист.

Дешара ха — 3 шу.

Мехкдаьтта даккхара оператор.

Дешара ха — 3 шу.

Училище деша дIаэц 8—10 класс чакхъяьккха кагий нахи мехкарийи, эскарера цIабаьхка бIухой.

Училище кийчъю «Грознефть» объединенена кадраш. Деша багIача хана дешархой Iалашбу мах боацаш обмундированеца, кхачанца, учебникашца, общежитеца. Производственни практика йолча хана дешархошта шоай специальностагIа доагIача юкъарча алапех 50 процент ахча кара дIател. Училище деша вагIаш яьккха ха къахьегама стажаца дIалоархI. Дешар хьехаш ба юкъера-технически лакхереи образовани йола мастераш.

Училища кхо курс чакхъяьккха а йистебовлаш дIалуш йола экзаменаш толаме дIаенна а болча кагирхошта юкъера образовани яккхарах долеи профессегIа квалификаци енна долеи диплом дIалу.

Училище чакхъяьккхараш специальностагIа болх бе хьожабу город Грозне. Деша отта безам болчо училище хьачулу директора цIерагIа ер документаш: заявлени, дийша хилара тешал, вахача моттигера справка, вaь ха тIайола тешал е паспорт, 6 фотокарточка 3х4 размер йолаш. Документаш хьачуйиду хIара денна 8 сахьат даьлча денз 16 сахьат даллалца.

Занятеш дIайолалу 1985 шера 1 сентябре.

Хьамсара доттагIий! Тха училище деша дувла!

Из чакхъяьккхачул тIехьагIа оашош херкача специальностагIа йоккха говзал йола болхлой хургда шоах, хIаьта юкъера образовани а хургья шун.

Училища адрес: г. Грозный, Октябрьски район, 12 участок, автобусаш №№ 13, 24, 25, трамвай № 5, «12 участок» яхача из соцача кхаччалца.

Деза новкъостий!

ХIанзарча телевизиони технико дуккхача километрех чакх а даьха дIадугаргда шо, цун новкъостаца Шун цIагIа хьачубаргба бовзаш бола иллиаларxой, музыканкаш, халхархой.

«Горизонт 736», «Иверия Ц202», «Каскад 230» яхача маркаx йола телевизораш куцалахьа хьаяь, моллагIа квартира хозъергйолаш я, цар новкъостал дергда Шоана Iилма, техника, искусства, спорта лоархIаме событеш бIарга го.

«Орбита» яхача фирменни тика чу—салоне карарча ахчах а тIадилла а йохкаш я телевизораш, «Каскад 230» яхачунгара дIаиккхача.

Тика адрес: В. И. Ленина цIерагIа проспект, 104.

ТЕЛЕВИДЕНИ

I ПРОГРАММА
13 АПРЕЛЬ

8.00 — «Ха».
8.35 — «Коталон стратеги». Дукха сереш йола телевизиони документальни фильм. 8-гIа фильм — «Вахара наькъаш».
9.40 — «АБВГДейка».
10.10 — Белгородски витаминни комбината культура Цiен эрсий халкъа хора выступлени.
10.25 — «Чимментски талон» (Алма-Ата) яхача телевизионни документальни фильма премьера. «Къахьегарга хьежжа сий а ду» яхача циклцара.
10.45 — Сийлахь-йоккхача Коталон 40 шу дизарга. Ерригроссийски художественни выставка. «Машар баьккхаб вай — машар лораберґба вай».
11.10 — «Новкъост илли» яха Ерригсоюзни телевизионни конкурс. Киевера передача.
12.05 — «Къонахчала законех».
12.35 — «Дезали школех». Телевизионни журнал.
13.05 — «Калуге цхьа перекресток я...».
14.05 — «СелаIад» яхача халкъа кхолламах йола Дунен халкъашта юкъера VI телевизионни программа фестиваль. «Вай музыка» (Гана).
14.30 — «Кердадараш».
14.54 — «В. И. Ленин. Вахара оагIонаш». «Цкъа хьахержа никъ» яха дукха сереш йола телевизионни фильм. 2-гIа фильм — «ВIашагIкхетар».
15.45 — «Кердадараш».
15.50 — Политически обозревателя А. З. Иващенкой къамаьл.
16.20 — Поэзи. Э. Асадов.
17.10 — «Сандино лаьттан тIера сахилар». Телевизионни документальни фильм.
18.05 — «Дийнача хIамай дунен тIа».
19.05 — «Шоана ветеранаш!».
20.00 — «Моаршал, со ва из-м». Художественни фильм. 1-гIа сери.
21.00 — «Ха».
21.35 — «Моаршал, со ва из-м» яхача художественни фильма 2-гIа сери.
22.50 — «Кердадараш».
23.00 — Илли оал Алла Пугачевас.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.15 — «Могаш хила безам бале».
8.30 — Болгарски радиои телевиденен берий хора концерт.
9.15 — «Вай беш».
9.45 — «Iуйранара почта» яха музыкальни передача.
10.15 — «Поэташа Маяковскех».
11.30 — Молдавски телевидене программа.
13.05 — «Школьни вахар» (нохчий меттала).
13.35 — «Нохч-ГIалгIайчен кIира».
13.45 — Фильм-реклама.
14.20 — Социалистически яхьашка хьалха латтараштa дола концерт (гIалгIай меттала).
14.50 — Къулбаседен ХIирийчен искусствай говзанчий концерт.
15.50 — «Дунен халкъашта юкъера обозрени».
16.05 — «Дебют». Балерина Марина Богданова. Свердловскера передача.
16.35 — «Мехкарий - ноаной». Художественни фильм.
18.10 — «Юха а хьа оаз хоз сона». Р. Джелакаеваси П. Деметрен дакъа лоаца музыкальни передача.
18.40 — Мультфильмаш: «Музыка». «Цахиннар хьано дувцаргда?», «Мишта гIо дир казакаша мушкетераштa».
19.15 — «Могашле».
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!». «БоргIилги малхи». Мультфильм.
20.15 — «Музыкальни мозаика».
20.45 — «Хин поло». Телевизионни документальни фильм.
21.00 — «Ха».
21.35 — РСФСР заслуженни артиста А. Михайлова кулгалдеш оттадаь Центральни телевиденен Ерригсоюзни радиои симфонически эстрадни музыка оркестра концерт.

14 АПРЕЛЬ
ФЕЦАРЧА ТIЕМА ДУХЬАЛАРЧА БIУН ДИ

8.00 — «Ха».
8.35 — «Юри Ракше Куликово поле». Документальни фильм.
8.55 — ДIалокх Харьковски гарнизона духови оркестра.
9.20 — «Спортлото». 15-гIа тираж.
9.30 — «Гургал».
10.00 — «Советски Союза гIулакх ду аз!».
11.00 — «Могашле».
11.45 — «Iуйранара почта» яха музыкальни передача.
12.15 — Советски лаьттара вIашагIкхетараш.
12.30 — «Юртара сахьат».
13.30 — «Музыкальни киоск».
14.00 — Тахан — фецарча тIема духьаларча бIун Ди.
14.15 — Фецарча тIема духьаларча Денна хетадаь Советски Эскара Центральни академически театрера концерт.
15.00 — Мультфильмаш: «Мишта дIахьора стол», «Сурт. Ваня воагIар».
15.15 — «Эрсий хаттар» яхача телевизионни спектакла премьера. К. Симонова пьесах. Перерыв йолча хана (16.30) — «Кердадараш».
18.00 — «Дунен халкъашта юкъера панорама».
18.45 — СССР халкъа артистка Клавдия Шульженкой концерт. (1976 ш. запись).
20.00 — «Путешественникий клуб».
21.00 — «Ха».
21.35 — Футбольни обозрени.
22.05 — Сан-Реморча фестивале.
23.10 — «Кердадараш».

II ПРОГРАММА

8.00 — «Зарядка дIаоттаI».
8.20 — «Шедар а ха безам ба са». Киножурнал.
8.30 — Ритмически гимнастика.
9.00 — «Эрсий метта къамаьл».
9.30 — Новосибирски телевиденен радиои эрсий халкъа инструментий оркестра концерт.
10.05 — «Къаьна Урал». Iилма-довзийтара фильм.
10.20 — А. Эшпай. 4-гIа симфони.
11.00 — «БIаргашта гушдар — теша халадар».
12.00 — «Сурок мензбира». Iилма-довзийтара фильм.
12.20 — Сийлахь-йоккхача Коталон 40 шу дизарга. «Сийлахь-боккха Даймехка тIом» яха кинопопея. 16-гIа фильм — «Польша мукъалехар». 17-гIа фильм — «Бартхой».
14.00 — М. Ю. Лермонтов — «Демон». Фильм-концерт. Деш СССР халкъа артистка А. Степановас.
14.45 — Тха корреспонденташа дувц.
15.15 — «СелаIад» яхача халкъа кхолламах йола Дунен халкъашта юкъера VI телевизионни программа фестиваль «Вай музыка». (Гана).
15.40 — «Цхьан сахьата вола турпал». Мультфильм.
15.50 — ГIорбаьнна советски композитораш — Ленински преме лауреаташ. А. И. Хачатурян.
17.00 — Футболах йола СССР чемпионат. «Динамо» (Тбилиси) — «Арарат». Перерыв йолча хана — «Могаш хила безам бале».
18.45 — «Советская женщина» яхача журнала приз яккхара йола Дунен халкъашта юкъера художественни гимнастика яхьаш.
19.15 — «Дунен нагирхой».
19.50 — «Беттагара дIадоладеннадар». Iилма-довзийтара фильм.
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!». «Фика приключенеш». Мультфильм (ЧССР).
20.15 — Мотоболах йола СССР кубок. Финал. Элистера передача.
20.35 — Гандбол. Кубкаш яьхачар кубок. МаIа нах. Финал. ЦСКА — Барселона (Испани).
21.00 — «Ха».
21.35 — «Iуйкъе». Художественни фильм.

РАДИО

13 АПРЕЛЬ

6.40 — Керда хоамаш (эрсий меттала).
6.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
6.50 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
6.55 — Хоамаш. Хаоттамах бола хоам (эрсий меттала).
8.15 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор.
8.23 — «Сердало» газета обзор.
8.30 — Передачай программа (эрсий меттала).
8.33 — Передачай программа (гIалгIай меттала).
8.35 — «Юртара вахар» (нохчий меттала).
10.15 — «Бахача наьха хьашташ кхоачашдара культура лакхара хургйолаш» (гIалгIай меттала).
10.30 — Реклама (эрсий меттала).
11.00 — «Хьона, Даьхе, салтечун догI» (эрсий меттала).
11.30 — «Лаьттан мажарг» яха Сулаев Мохьмада поэма тIа яьккха композици (эрсий меттала).
12.40 — Халхара ритмаш (гIалгIай меттала).
13.00 — Сийлахь-йоккхача Коталон 40 шу дизарга. «Фронтовикий дагалоацамаш» (нохчий меттала).
15.15 — «Вайца илли да». Юрта боахаме къахьегамхошта йола музыкальни программа (эрсий меттала).
16.00 — «Зори Кавказа» яха радиожурнал (эрсий меттала).
17.15 — «Музыкальни почта» (гIалгIай меттала).

УКВ

17.00 — «Эстрада дукха езараштa». Эстрадни концерт.
17.42 — «Сакъердамеча талгIе тIа» яха литературни передача.
18.07 — Халкъа ашараш.
18.34 — Димаев Iумара музыка.

14 АПРЕЛЬ

7.15 — «Грозненский рабочий» газета обзор.
7.23 — «Ленинан некъ» газета обзор.
7.30 — Передачай программа (эрсий меттала).
7.33 — Передачай программа (нохчий меттала).
7.35 — Хоамаш. Хаоттамах бола хоам (эрсий меттала).
8.25 — «Шоана дукха еза ашараш» (эрсий меттала).
11.20 — «Наькъаш». Гудермесерча Ленина цIерагIча клуба эстрадни оркестра выступлени (эрсий меттала).
15.15 — Инструментальни музыка (нохчий меттала).
16.00 — «Школьни глобус» (эрсий меттала).
16.30 — «Къона тIехье» (нохчий меттала).
18.00 — «Иллешца доттагIал долчарна» (нохчий меттала.

УКВ

17.00 — Музыкальни передача.
17.44 — Лирически ашараш.
18.00 — Спектаклашкара ашараш.
18.27 — ДоттагIий концерт.

Хаоттам

Тахан республике гIоллеи Грозней морхаш а йолаш, цхьайолча моттигашка догIа а делхаш, малхбузехьара секунде 5 — 10 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 8—13, Грозне 10 — 12 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоанеи ломмеи морхаш а йолаш, лаьгIо догIа а делхаш, малхбузехьара секунде 3 — 7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана 1 — 6, дийнахьа 6 — 11 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместителя — 2-85-07; бехктокхама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-54-04; промышленностен транспортен — 2-65-01; юрта боахама — 2-47-84; культура — 2-64-75; письмой — 2-85-64; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-65-01; сельского хозяйства — 2-47-84; культуры — 2-64-75; писем — 2-85-64; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ00122. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1498.